

**Vanhemmuus ADHD-diagnoosin saaneiden lasten
vanhempien tarinoissa**

Merja Roininen

Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma

Kevätlukukausi 2016

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Roininen, Merja. 2016. Vanhemmuus ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempien tarinoissa. Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella, minkälaisia kokemuksia ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhemmilla oli vanhemmuudestaan. Lisäksi selvitettiin, miten vanhemmat liittivät lapsensa ADHD-diagnoosin osaksi vanhemmuuden polkuaan. Tutkimusaineisto koostui 13 ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemman haastatteluista. Tutkimus oli luonteeltaan laadullinen ja aineisto analysoitiin narratiivisella tutkimusmenetelmällä.

Vanhempien haastatteluista löydettiin viisi eri tarinatyyppeä kuvaamaan ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemman tapaa rakentaa vanhemmuuttaan: tarina vaativasta vanhemmuudesta, tarina epäoikeudenmukaisesta kohtelusta vanhempana, tarina selviytymisestä vanhempana, tarina epäonnistumisesta vanhempana ja tarina vanhemmuuden rajaamisesta. Tarinat erosivat toisistaan siinä, miten vanhemmat asemoivat itsensä vanhempina, millaisen merkityksen lapsen ADHD-diagnoosi sai vanhempien tarinoissa sekä miten vanhemmat arvioivat ympäristön suhtautuvan heihin vanhempina.

Tutkimus osoitti ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempien rakentavan kokemustensa pohjalta moninaista kuvaa vanhemmuudestaan. Ympäristön odotuksilla ja vaatimuksilla todettiin olevan merkittävä vaikutus perheiden elämään, etenkin niiden ollessa ristiriidassa vanhemman omien käsitysten kanssa. Lapsen ADHD-diagnoosin merkitys vanhemmuudelle todettiin olevan vaihteleva saaden vanhempien tarinoissa sekä myönteisiä että kielteisiä merkityksiä. Tarinatyypeistä kolmessa korostuivat vanhemmuuden kielteiset tunteet, yhdessä vanhemmuuteen liittyvä epävarmuus sekä yhdessä myönteinen kasvu vanhemmuuteen.

Hakusanat: ADHD, vanhemmuus, narratiivinen tutkimus

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	VANHEMMUUDEN TARINAT	3
2.1	Mitä on vanhemmuus?.....	3
2.2	Vanhemmuuden kulttuuriset mallitarinat.....	7
3	ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN LAPSEN VANHEMMUUS	10
3.1	Vammaisen lapsen vanhemmuus	10
3.2	ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemmuus.....	12
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	16
4.1	Tutkimusaineisto.....	16
4.2	Narratiivinen tutkimus	17
4.3	Aineiston analyysi	18
4.4	Tutkimuksen luotettavuus	21
4.5	Tutkimuksen eettiset ratkaisut.....	21
5	TULOKSET	24
5.1	Tarina vaativasta vanhemmuudesta.....	24
5.2	Tarina epäoikeudenmukaisesta kohtelusta vanhempana	27
5.3	Tarina selviytymisestä vanhempana.....	30
5.4	Tarina epäonnistumisesta vanhempana.....	33
5.5	Tarina vanhemmuuden rajaamisesta.....	36
6	POHDINTA	39
6.1	Tulosten tarkastelu	39
6.2	Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimusaiheet.....	42
	LÄHTEET	44

1 JOHDANTO

Vanhemmuus on moniulotteinen ilmiö, johon vaikuttavat monet eri tekijät. Vanhemmuudella viitataan yleensä isänä tai äitinä olemisen tapaan, jonka tarkoituksena on auttaa lapsia kasvamaan. (Värri 2002, 108.) Jokaisella kulttuurilla on omat vanhemmuutta koskevat normistonsa, käyttäytymismallinsa ja oletuksensa, jotka ohjaavat vanhempana toimimista. (Böök 2001, 14). Tänä päivänä vanhemmat elävät vaihtelevissa sosiaalisten suhteiden verkoissa, joten arkipäivän kanssakäyminen ja vanhempana toimiminen eivät rajoitu ainoastaan perheiden sisälle. Vanhemmat ovat tekemisissä erilaisten asiantuntijoiden ja ammattikasvattajien kanssa ja jakavat kasvatusvastuuta heidän kanssaan. (Perälä-Littunen 2004, 35.) Vanhemmuus on siis sidoksissa monenlaisiin sosiaalisiin muutoksiin, jotka asettavat vanhemmuuden uudenlaisten haasteiden eteen (Böök 2001, 13-14).

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää, minkälaisia merkityksiä ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhemmat antavat vanhemmuudelleen. ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) on aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, joka on yksi yleisimmistä lapsuusajan neurobiologisista häiriöistä (Polanczyk, de Lima, Horta, Biederman & Rohde 2007; Froehlich, Anixt, Loe, Chirdkiatgumchai, Kuan & Gilman 2011). Sen tyypillisiä oireita ovat tarkkaamattomuus, ylivilkkaus ja impulsiivisuus (Froehlich ym. 2011; Spencer, Biederman & Mick 2007). ADHD:n todetaan yleensä alkavan jo ennen 7 vuoden ikää ja oireet voivat jatkua vielä aikuisiällä (Spencer ym. 2007). ADHD:n kanssa esiintyy usein samanaikaisesti muita psykiatrisia ja neurologisia häiriöitä, joilla on erilaisia vaikutuksia yksilön sosiaaliseen elämään (Mueller, Fuermaier, Koerts & Tucha 2012). ADHD-diagnoosia esiintyy maailmanlaajuisesti noin viidellä prosentilla 6-18 -vuotiaasta väestöstä (Polanczyk ym. 2007).

ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempien on todettu kokevan vanhemmuudestaan stressiä, ahdistusta ja syyllisyyden tunteita, jotka

vaikuttavat perheiden jokapäiväiseen elämään (Conlon, Strassle, Vinh & Trout 2008; Jackson & Peters 2008; Harborne, Wolpert & Clare 2004; Theule, Wiener, Jenkins & Tannock 2013). Vanhemmat ovat usein myös leimaantuneet huonoiksi vanhemmiksi lapsensa käytöksen takia ja kokeneet ennakkoluuloja ja syrjintää ympäristön taholta (Jackson & Peters 2008; McIntry & Hennesy 2012). ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempien kokemusten tutkiminen on tärkeää, jotta voimme kehittää perhelähtöisiä ammattikäytäntöjä ja yhteistyötä perheiden kanssa. Vanhempien kokemusten tutkiminen auttaa ammattilaisia tunnistamaan niitä tekijöitä, jotka tukevat ja auttavat perheitä selviytymään tulevaisuudessa.

Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen haastattelututkimus, jonka aineisto analysoidaan narratiivisella tutkimusmenetelmällä. Narratiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, millaisia kertomuksia tutkimuskohteesta kerrotaan tai millaisena kertomuksena tutkimuskohde on olemassa kulttuurissa tai yhteiskunnassa. (Hänninen 2000, 50-52.) Tutkimustani ohjaavat tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisista haasteista ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhemmat kertovat vanhemmuuden tarinoissaan?
2. Miten ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhemmat liittävät lapsensa diagnoosin osaksi vanhemmuuden polkuaan?

2 VANHEMMUUDEN TARINAT

Vanhemmuus on moniulotteinen ilmiö, jota voidaan tarkastella useista lähtökohdista (Gerris 1994, 145). Tässä luvussa tarkastelen erilaisia tapoja määritellä vanhemmuutta sekä vanhemmuuden roolijakoa äitien, isien ja jaetun vanhemmuuden näkökulmasta. Lopuksi pohdin, miten vanhemmuuteen vaikuttavat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset rakenteet, joissa elämme.

2.1 Mitä on vanhemmuus?

Vanhemmuus on vaativa ja moniulotteinen elämäntehtävä, johon ei ole koulutusta vaan joka opitaan kokemusten kautta. Vanhemmuudella viitataan isänä tai äitinä olemisen tapaan, jonka tarkoituksena on auttaa lapsia kasvamaan. Vanhemmat ovat rakkauden, turvan, hoivan, aikuisen mallin ja inhimillisen vuorovaikutuksen välittäjiä lapsille. (Värri 2002, 108.) Vanhemmuus on lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta, jossa molempien persoonallisuus vaikuttaa siihen, millainen kyseisestä ihmissuhteesta tulee. Vanhemmuuden ydin on lapsen hyvinvoinnin asettamisessa vanhempien omien tarpeiden edelle. (Böök 2001, 13-14.)

Vanhemmuus voidaan jakaa biologiseen, sosiaaliseen, psykologiseen ja juridiseen vanhemmuuteen, jotka ovat osittain myös päällekkäisiä (Huttunen 2001, 57-58; Gerris 1994, 148). Biologinen vanhemmuus on ollut valta-asemassa vanhemmuuden määrittelyssä (Huttunen 2001, 59, 65). Arkikielessä äidillä ja isällä tarkoitetaan usein lapsen biologisia vanhempia, joiden sukusoluista lapsi on saanut alkunsa. Biologinen vanhemmuus määrää lapsen geneettisen identiteetin. (Gerris 1994, 148.) Perimän takia biologinen vanhempi vaikuttaa lapseensa koko tämän elämän ajan (Huttunen 2001, 59, 65). Sosiaalisella vanhemmuudella tarkoitetaan hoivan ja huolenpidon antamista lapselle. Vanhempi ja lapsi asuvat yhdessä sekä jakavat arjen yhdessä. He liikkuvat yhdessä erilaisissa paikoissa ja aikuista pidetään lapsen vanhempana. (Huttunen 2001, 62, 65.) Sosiaalisen vanhemmuuden kautta määräytyy lapsen

sosiaalinen identiteetti eli yhteiskunnan ja ryhmän jäsenyyteen liittyvät piirteet ja oikeudet. Sosiaalisen vanhemman kautta lapsi saa kansallisen identiteetin ja kansalaisuuden. (Gerris 1994, 149.) Psykologinen vanhemmuus liittyy niihin vanhemman piirteisiin, jotka tukevat lapsen psykologista identiteettiä älyllisesti, sosiaalisesti, moraalisesti ja fyysisesti (Gerris 1994, 148-149). Psykologinen vanhempi hoivaa, suojelee, auttaa ja tukee lasta. Vanhemman ja lapsen välille on muodostunut läheinen ja vastavuoroinen suhde, jossa molemmat kokevat aitoa iloa yhdessäolosta. (Huttunen 2001, 64-65.) Juridisella vanhemmuudella tarkoitetaan vanhemmuuden oikeudellista puolta, jolloin vanhemmalla on laillisia yhteiskunnan määrittämiä oikeuksia ja velvollisuuksia lasta kohtaan. Keskeisin näistä velvollisuuksista on vastuun kantaminen lapsen tarpeista ja hyvinvoinnista, jonka katsotaan vaativan vanhemmalta tiettyjä psyykkisiä, sosiaalisia ja taloudellisia resursseja. (Huttunen 2001, 60-62.)

Vanhemmuutta voidaan tarkastella myös sukupuolen näkökulmasta ja se näyttäytyy erilaisena miehelle ja naiselle (Jokinen 1996, 180). Äidin rooli on naisia sosiaalisesti tiukasti rajoittava rooli, koska erilaisia ja moninaisia representaatioita on vähän (Jokinen 1996, 13). Naisten odotetaan täyttävän ideaalin äitiyden normin, jossa äidit on asemoitu hoivaaviksi ja omistautuneiksi äitiyden eksperteiksi. Hoivaaja-äidin status on edelleen niin sanottu ylin status naiselle. (Malacrida 2009, 99-100.) Äitiyteen sisältyy odotus täydellisyydestä, kaikkeen pystyvistä äidistä (Sévon & Huttunen 2004, 164-165). Kussakin yhteiskunnassa vallitseva puhe äitiydestä kertoo siitä, millaiset käyttäytymisen tavat ja asenteet siellä ovat äidille sallittuja (Berg 2008, 22). Äitiyttä määritellään, arvotetaan, kuvaillaan ja selitään erilaisissa yhteiskunnallisissa instituutioissa ja käytännöissä, jotka diskursiivisesti tuottavat äitiyttä. Nämä diskurssit toimivat standardeina tai normeina, joita vasten yksittäiset äidit ymmärtävät ja arvioivat omia kokemuksiaan äitiydestä. (Woollett & Phonix 1991, 28-46.)

Äidit voivat joko toimia tiettyjen kulttuuristen käyttäytymisnormien mukaan tai vastustaa näitä ohjeita, jolloin he eivät täytä näitä idealistisen äitiyden vaateita (Berg 2008, 23). Kaikki äidit eivät pysty täyttämään ideaalin

äitiyden normia, jolloin syntyy käsitys hyvästä ja pahasta äidistä (Perälä-Littunen 2004, 18-22). Vanhemmuuden laiminlyönnit ja puutteet liitetään usein niihin kasvatustehtäviin, joita pidetään äidin vastuulle kuuluvina (Jokinen, 1996, 87-89). Naisten omat kokemukset äitiydestä voivat olla ristiriidassa yhteiskunnan asettamien odotusten ja vaatimusten kanssa. Nämä äitiydessä koetut ongelmat voivat olla äitinä olemisen eri ulottuvuuksien välisiä ja sisäisiä ristiriitoja. (Berg 2008, 20; Jokinen 1996, 190.)

Sukupuolten tasa-arvoon perustuva ideologia on nostanut miesten vanhemmuuden keskusteluissa uudella tavalla esiin (Vuori 2001, 126). Käsitteet siitä, millaiseksi isän rooli vanhempana nähdään ja mitä miesten vanhemmuuteen kuuluu, ovat aikojen saatossa muuttuneet. Miehiä ei enää nähdä perheen elättäjinä, vaan heille on annettu uusi aktiivinen rooli perheen isänä. (Böök 2001, 18.) Miesten uusi rooli perheenisinä on tärkeä miehille itselleen ja ennen kaikkea lapsille. Lapsi tarvitsee sekä isän että äidin monipuolisen roolimallin kehittyäkseen sukupuolirooliltaan joustavaksi ja tasavertaiseksi aikuiseksi. (Jokinen 1996, 180; Vuori 2001, 126.)

Johanna Mykkänen (2010) on tutkinut miesten isäksi tulon yksilöllisyyttä ja yhtäläisiä piirteitä. Hän on löytänyt kolme henkilökohtaista isäksi tulon tarinaa, jotka kertovat samalla isyydestä yhteiskunnallisena ilmiönä. Ensimmäisessä normitarinassa isä on suunnitellut ja reflektoinut omaa elämänsä kulkuaan sekä valintojaan, ennen kuin tekee päätöksen lapsen hankkimisesta. Normitarinassa useimmat miehet pitävät isäksi tuloa tavoitteena, johon tulee pyrkiä tietyssä elämänvaiheessa. Normaaliuden tavoittelu ja tunnistettavuus tekee normitarinasta kulttuurisen mallitarinan. Toinen tarina on tahtotarina, jossa isä intensiivisesti tahtoo ja aikoo tulla isäksi. Tahtotarinassa isäksi tuloa arvostetaan enemmän kuin muita ihmissuhteita tai päämääriä. Tahtoisät ovat sitoutuneita ja ottavat kokonaisvastuun lapsesta jo suunnitteluvaiheesta lähtien. Kolmannessa selviytymistarinassa isäksi tuloa edeltää kriisi. Miesten elämä ei mene suunnitelmien mukaan eivätkä he tule isäksi juuri silloin kun se itselle parhaiten sopii. Selviytymistarinan isät

selviävät ja sopeutuvat tilanteeseen, vaikka elämä ei etene suunnitellusti. (Mykkänen 2010, 123–124.)

Isyyden kulttuuriset mallitarinat kertovat isyyden yleisistä kulttuurisista ideaaleista ja arvostuksista. Isyyspuheessa toistuu Kekäleen ja Eerolan (2014) mukaan kolme historiallista isyyden mallitarinaa, jotka eroavat toisistaan siinä, miten niissä suhtaudutaan isyyteen ja miten isyyden merkitystä hahmotetaan. Esimoderni isyystarina sijoittuu maaseutuyhteisöön, jossa isä on fyysisesti kotipiirissä, mutta henkisesti ja emotionaalisesti etäinen ja poissaoleva. Moderni isyystarina sijoittuu ylempään keskiluokkaan teollistuvassa yhteiskunnassa, jossa isä käy kodin ulkopuolella töissä ja on etäinen perheenelättäjä. Postmodernin isyystarinan isä on läsnä lastensa elämässä ja osallistuu intensiivisesti lastenhoitoon. Tässä isyystarinassa toteutuu jaetun vanhemmuuden malli, jolloin hoivavastuu ja vanhemmuusroolit ovat jakautuneet molemmille vanhemmille. Postmodernin isyystarinan yleistymiseen on vaikuttanut naisten siirtyminen työelämään. (Kekäle & Eerola 2014, 19-22.)

Jaetussa vanhemmuudessa nostetaan esiin vanhempien erilaiset roolit ja uudeksi ihanteeksi muodostuu tasa-arvoinen perhe (Böök 2001, 3). Tarkastelun kohteena on yleensä isän rooli tasavertaisena vanhempana osallistumassa lasten hoitoon ja kasvatukseen. Tällöin äidin rooli nähdään suoraan biologiasta ohjautuvaksi luonnolliseksi lapsen hoivaajaksi. (Huttunen 2001, 171; Vuori 2001, 361.) Molempien vanhempien osallistuessa lapsen kasvatukseen ja hoivaamiseen vanhemmuus on jaettua tasa-arvoista vanhemmuutta (Huttunen 2001, 176). Jaettu vanhemmuus nähdään kahdenvälisenä ja kaksisuuntaisena prosessina, joka edellyttää molempien vanhempien aktiivista toimintaa. Jaetun vanhemmuuden tavoitteena on lapsen hyvinvointi. Se on toisen auttamista, tukemista sekä keskinäisen kunnioituksen ja kiintymyksen osoittamista. (Margolin, Gordis & John 2001, 3-4.) Isyys ja äitiys eivät ole kuitenkaan identtisiä, vaan vanhemmuus on monin eri tavoin sukupuoleen sidottu. Jaetulla vanhemmuudella ei ole tarkoitus neutralisoida tätä sukupuolisuutta. (Huttunen 2001, 176.) Oleellista sukupuolten erilaisuuden näkökulmasta on se, millaisiin

arvoihin ja ihanteisiin mies ja nainen ovat kiinnittyneet. Oman elämän asettaminen persoonallisiin uomiin vaatii tiedostamisen lisäksi sekä äidiltä että isältä kulttuuristen kertomusten kyseenalaistamista, rohkeutta ja uudenlaisten käytäntöjen luomista. (Sévon & Huttunen 2004, 164-165.) Jaettuun vanhemmuuteen sisältyy ajatus, että vanhemmuus on opittavissa olemalla läsnä ja hoivaamalla lasta, johon molemmilla sukupuolilla on mahdollisuus (Huttunen 2001, 176).

Jaana Vuori (2001) löysi asiantuntijoiden laatimista teksteistä äidin hoivan ja jaetun vanhemmuuden diskurssit. Äidinhoivan diskurssissa isyys näyttäytyy toissijaisena vanhemmuutena, koska siinä korostetaan äidin ja lapsen välistä psykologista, ainutlaatuista suhdetta. Samalla myös miesten ja naisten välinen työnjako muotoutuu äidin hoivaroolin perusteella. Jaetun vanhemmuuden diskurssi taas kiistää ehdottoman rajan naisten ja miesten hoivaroolien välillä. Siinä oletetaan, että isällä on periaatteessa kykyjä kaikkeen siihen mihin äidilläkin. Kyse on enemmänkin siitä, mitä isä haluaa. Nämä diskurssit ovat paitsi diskursseja vanhemmuudesta, samalla myös diskursseja sukupuolen merkityksestä. (Vuori 2001, 355-357).

2.2 Vanhemmuuden kulttuuriset mallitarinat

Vanhemmuuden katsotaan muodostuvan ja saavan erilaisia tulkintoja eri ympäristöissä ja kulttuureissa (Hirsjärvi ym. 2000, 16-17). Jokaisella kulttuurilla on omat vanhemmuutta koskevat normistonsa, käyttäytymismallinsa ja oletuksensa, jotka ohjaavat vanhempana toimimista (Böök 2001, 14). Käsitteet vanhemmuudesta ja kasvatuksesta voidaan yleensä yhdistää tietyn yhteiskunnan kulttuuriin. Vaikka samaan kulttuuriin kuuluvilla on yleensä samanlainen ymmärrys vanhemmuudesta, vallitsee asiasta hyvin erilaisia käsityksiä. (Hirsjärvi ym. 2000, 14.) Vanhemmuuden käytäntöjen kulttuurisidonnaisuus ja vaihtelevuus osoittavat sen, ettei vanhemmuus ole vain biologisesti määrittynyttä, vaan myös ihmisten rakentamien sosiokulttuuristen muodostelmien aikaansaannos. (Böök 2001, 14.)

Tänä päivänä vanhemmat elävät vaihtelevissa sosiaalisten suhteiden verkoissa, joten arkipäivän kanssakäyminen ja vanhempana toimiminen eivät rajoitu ainoastaan perheiden sisälle (Böök 2001, 14). Vanhemmuus rakentuu yhteiskunnan instituutioiden, lähiyhteisön sekä sukulaisten kautta, jolloin vanhemmuudesta muodostuu osa laajempaa sosiaalisten suhteiden ja instituutioiden järjestelmää. Vanhemmat tulkitsevat näitä näkemyksiä vuoropuhelussa omien kokemustensa kanssa. (Perälä-Littunen 2004, 35.) Vanhemmuutta koskevat käsitykset eivät siis ole staattisia ja yhtenäisiä, vaan ne ovat tunnusomaisia kyseiselle ajanjaksolle ja sille yhteisölle, jossa ne on tuotettu (Böök 2001, 14).

Vanhempien sisäistämät kulttuuriset merkitykset, kuten tavat, normit ja moraaliset periaatteet, tulevat esille välittömissä kasvatusteeoissa. Kulttuurin merkitys vanhempana toimimiseen vaikuttaa myös siihen liittyvien uskomusrakenteiden syntymiseen. Vanhemmat vertaavat helposti itseään näiden kulttuurisesti jaettujen vanhemmuudelle annettujen merkitysten sisältämiin ideaaleihin. Kodin ulkopuoliset, kulttuurisesti muovautuneet uskomukset ja tieto kasvatuksesta ohjaavat voimakkaasti vanhempien toimintaa. Nämä uskomukset välittävät vanhemmille kuvaa siitä, millaisia heidän tulisi olla tai miten toimia kasvatustilanteissa. (Perälä-Littunen 2004, 13-35.) Näitä kulttuurisia tarinamalleja ei kuitenkaan omaksuta mekaanisesti ja mielivaltaisesti, vaan yksilö seuloa tarjolla olevista malleista ne, jotka hän kokee omikseen ja muokkaa niitä itselleen sopivaksi. Tässä yksilön muokkaamisprosessissa kulttuuriset ainekset kutoutuvat jokaisen omaan henkilöhistorialliseen kokemukseen. (Hänninen 2000, 50.) Näillä vanhemmuuteen liittyvillä kulttuurisilla tarinoilla on usein moraalista valtaa ja niissä esiintyy ideaaleja ja stereotyyppisiä, kuten hyveellisiä äitejä ja poissaolevia isiä. Uskomuksia vanhemmuudesta muokkaa myös se, että kaikilla ihmisillä on kokemusta lapsista ja kasvatuksesta tai ainakin kasvatettavana olemisesta (Perälä-Littunen 2004, 35).

Vanhemmat ovat tekemisissä erilaisten asiantuntijoiden ja ammattikasvattajien kanssa ja jakavat kasvatusvastuuta heidän kanssaan.

Vanhemmuus on siis sidoksissa monenlaisiin sosiaalisiin muutoksiin ja nämä muutokset voivat muuttaa ja asettaa vanhemmuuden uudenlaisten haasteiden eteen. Vanhemmat joutuvat tänä päivänä pohtimaan omia kasvatuservojaan ja -ihanteitaan suhteessa asiantuntijoiden määrittämiin arvoihin. Vanhemmuutta ikään kuin uudelleen kehitetään tai sosiaalisesti rakennetaan vastaamaan yhteiskunnan muutokseen ja kehitykseen. (Böök 2001, 13-14.) Lisääntynyt tieto lapsen kehityksestä voi lisätä vanhempien ahdistusta siitä, osaavatko he vastata lapsen tarpeisiin. Kasvatus nähdään tänä päivänä tavoitteellisena toimintana ja se velvoittaa vanhempia eri tavalla kuin ennen. (Perälä-Littunen 2004, 35.)

Kurzin (2006) mukaan vanhempia syyllistetään helposti lapsen kasvatuksesta, jos siinä ilmenee jotakin ongelmia. Nämä yleiset näkemykset olettavat, että perhe on suljettu ja suojeltu tila, johon perheen ulkopuoliset asiat eivät pysty vaikuttamaan. Näistä syyllistävistä havainnoista jää usein huomioimatta ne kulttuuriset ja sosiaaliset olosuhteet ja ympäristöt, joissa vanhemmat lapsiaan kasvattavat sekä niiden tarjoamat mahdollisuudet ja riskit lapsen kehitykselle. Nämä olettamukset yksinkertaistavat perheiden kohtaamia ongelmia väittämällä, että jos vanhemmat vain välittäisivät ja yrittäisivät tarpeeksi, ei ongelmia lasten kanssa tulisi. (Kurz 2006, 84-86.)

Vuori (2001) tarkastelee perhekeskeisiä äidinhoivan ja jaetun vanhemmuuden diskursseja yhteiskunnan näkökulmasta. Nämä diskurssit sitovat lapsen, äidin ja isän toiminnan yhteen, mutta unohtavat näiden suhteiden liittymisen laajempiin yhteiskunnallisiin kokonaisuuksiin. Diskurssit tulkitsevat perheen nimenomaan yhdeksi tietyksi perheeksi ja sen sisäisiksi suhteiksi. Lapsen ajatellaan kasvavan ja kehittyvän lähes yksinomaan suhteessa tiettyyn äitiin ja isään. Jaetun vanhemmuuden diskurssi olettaakin, että täydellinen yhteiskunta saavutetaan, jos jokaista lasta hoivaa ja kasvattaa sekä äiti että isä. (Vuori 2001, 355-357.)

3 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN LAPSEN VANHEM- MUUS

Tässä luvussa tarkastelen vanhemmuutta silloin, kun perheessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi. Esittelen aikaisempien tutkimusten valossa ensin vammaisen lapsen vanhempien ja sitten ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta. Perheeseen syntyneen lapsen erilaisuus vaikuttaa aina perheen ja lähipiiriin elämään. Vanhemmuuden tehtävät ja merkitys on tällöin määriteltävä uudelleen ja ne rakentuvat uudelta pohjalta lapsen tarpeiden viitoittamana. (Ferguson & Ferguson 1987, 363-366.)

3.1 Vammaisen lapsen vanhemmuus

Lapsen syntymä on jokaiselle perheelle merkittävä tapahtuma. Vanhemmat rakentavat toivottua kuvaa lapsesta jo ennen tämän syntymää ja ennakoivat, että lapsi terve. (Huang, St John, Tsai & Hsiu-Jung 2011.) Vammaisen lapsen syntymä saattaa herättää vanhemmissa surua ja pettymystä siitä, ettei heidän toiveensa ja unelmansa lapsen suhteen täytyneetkään (Ferguson & Ferguson 1987, 363-366). Vammaisen lapsen diagnoosin varmistuminen on monitahoinen prosessi, jossa vanhemmat kokevat ahdistusta ja epävarmuutta (Greef, Vansteenwegen & Gillard 2012). He joutuvat diagnostisen prosessin aikana muuttamaan mielikuviaan elämäntilanteestaan, voidakseen sovittaa uudet ja ennalta arvaamattomat tapahtumat niihin (Graungaard & Skov 2006; Poehlmann, Clements, Abbeduto & Farsad 2005).

Lapsen tilannetta selvittäessä vanhemmat saattavat käydä useiden asiantuntijoiden luona ja saada monta erilaista diagnoosia lapsen tilasta, mikä hämmentää ja aiheuttaa vanhemmille epätietoisuutta (Ferguson & Ferguson 1987 362). Vanhemmat voivat kieltää lapsen diagnoosin ja syyttää itseään lapsen vammaisuudesta, jonka on todettu vaikuttavan merkittävästi perheen hyvinvointiin (Norlin & Broberg 2013; Poehlmann ym. 2005; Thwala ym. 2015). Kun

lapsen diagnoosi varmistuu vanhemmille, he saattavat reagoida siihen voimakkaasti. Vanhemmat voivat kokea epäuskoa, pelkoa, ahdistusta ja masennusta. (Huang ym. 2011; Poehlmann ym. 2005.) Aikaisempien tutkimusten mukaan vanhemmat kuitenkin haluavat tietoa ja varmuuden lapsensa diagnoosista, koska diagnoosin varmistumisen myötä heillä on mahdollisuus toimia ja auttaa lasta (Graungaard & Skov 2006; Greef ym. 2012). Varhaisten toimenpiteiden lapsen vammaisuuden toteamisessa on havaittu vähentävän vanhempien stressiä ja helpottavan perheen tilannetta, joka vaikuttaa positiivisesti myös lapsen tilanteeseen (Hayes & Shelley 2013). Vanhemmat tarvitsevat ammattilaisten tukea, jotta he voivat hyväksyä lapsensa vammaisuuden ja huomata lapsen myönteiset ominaisuudet (Huang ym. 2011). Vanhempia on tärkeää tukea koko heidän sopeutumisprosessin ajan, sillä vanhempien kokema sosiaalinen tuki auttaa perhettä sopeutumaan kriisitilanteessa (Greef ym. 2012).

Aikaisempien tutkimusten mukaan vammaisen lapsen vanhemmat kokevat epävarmuutta siitä, miten he selviytyvät vammaisen lapsen vanhemmina (Greef ym. 2012; Thwala, Ntinda & Hlanze 2015). Lapsen vammaisuuden myötä vanhemmat joutuvat kohtaamaan haasteita kotona, töissä, koulussa ja yhteiskunnassa. Nämä haasteet lisäävät vanhempien stressiä ja ahdistuneisuutta ja asettavat perheen paineen alaiseksi. (Firth & Dryer 2013; Thwala ym. 2015.) Firth ja Dryer (2013) ovat havainneet, että etenkin lapsen vammaisuuden aiheuttamat ja ulkopuolisille näkyvät käyttäytymisen ja tunne-elämän haasteet, aiheuttavat vanhemmille hämmennystä ja stressiä (Firth & Dryer 2013). Vanhempien toimiva parisuhde ja vahva sitoutuminen vanhemmuuteen edistävät perheen sopeutumista stressaavassa tilanteessa ja auttavat perhettä jatkamaan elämäänsä (Greef ym. 2012; Norlin & Broberg 2013).

Aikaisempien tutkimusten mukaan vammaisten lasten vanhempien käsitykset ammattilaisten kanssa tehtävästä yhteistyöstä ovat olleet pääosin kielteisiä (Poehlmann ym. 2005; Miron 2012). Vanhemmat ovat joutuneet pettymään yhteistyöhön ja kokeneet ristiriitaisuutta vuorovaikutuksessa ammattilaisten kanssa (Miron 2012). Vanhemmat kuitenkin haluavat tehdä yhteistyötä ja toivovat ammattilaisilta empaattista ja tasa-arvoista suhtautumista lapseen ja per-

heeseen (Huang ym. 2011; Graungaard & Skov 2006). Vanhemmat toivovat, että lapsen tuen tarpeet tunnistetaan ja lapsi nähdään vahvuuksia omaavana yksilönä vammoista huolimatta (Graungaard & Skov 2006; Porter, Georgeson, Daniels, Martin & Feiler 2013; Poehlmann ym. 2005). Vanhemmat toivovat ammattilaisilta säännöllistä yhteydenpitoa, ajankohtaista tietoa sekä perheen yksilöllisyyden huomioivia lähestymistapoja (Graungaard & Skov 2006; Huang ym. 2011; Porter ym. 2013). Vanhemmat voivat olla epävarmoja siitä, minkälaisista yhteistyötä ammattilaiset heiltä odottavat ja miten heidän tulisi työskennellä kasvattajien kanssa (Thwala ym. 2015). Vanhempien myönteiset kohtaamiset ammattilaisten kanssa helpottavat perheen sopeutumista, ja jopa yhden myönteinen kohtaamisen on havaittu olevan merkittävä ja korvaavan useampia kielteisiä kokemuksia (Miron 2012).

3.2 ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemmuus

Tutkimuksia ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempien kokemuksista vanhemmuudesta sekä ympäristön reagoinnista perhettä kohtaan on tehty runsaasti. ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempien on havaittu kokevan vanhemmuudestaan stressiä, ahdistusta ja syyllisyyden tunteita, jotka vaikuttavat perheiden jokapäiväiseen elämään. (Conlon, Strassle, Vinh & Trout 2008; Jackson & Peters 2008; Harborne, Wolpert & Clare 2004; Theule, Wiener, Jenkins & Tannock 2013.) Stressin vaikutus perheiden elämään on monitahoinen aiheuttaen perheenjäsenten välisiä jännitteitä ja ihmissuhdeongelmia (Conlon ym. 2008). Stressi ilmenee vanhempien välisinä konflikteina (Murphy & Barkley 1996) sekä vuorovaikutuksen haasteina sisarusten välillä (Theule ym. 2013). ADHD-diagnoosin saanut lapsi tarvitsee jatkuvaa ja välitöntä huolenpitoa ja vanhemmat kertovat huolehtimisvastuun usein musertavan heidät (Jackson & Peters 2008; McIntry & Hennessy 2012). Perheiden on vaikea löytää lastenhoitoapua, eikä vanhemmilla ole välttämättä omaa aikaa tai mahdollisuutta omiin harrastuksiin (Jackson & Peters 2008). Perheiden ystävät ja tuttavat eivät halua ADHD-diagnoosin saanutta lasta mukaan yhteisiin tapaamisiin lapsen käyttäy-

tymisen haasteiden vuoksi, joten perheiden on havaittu rajoittavan sosiaalista elämäänsä ja kokevan sosiaalista hylkäämistä. Perheiden eristäytyminen ei rajoitu ainoastaan ystäviin ja tuttavaperheisiin, vaan perheet voivat vieraantua myös omista sukulaisistaan. (Jackson & Peters 2008.)

ADHD-diagnoosin saaneen lapsen käyttäytymisen haasteilla on huomattava vaikutus perheiden elämään, sillä vanhemmat tarkastelevat omaa osaamistaan vanhempana suhteessa siihen, miten he pystyvät hallitsemaan lapsensa käyttäytymisen haasteita (Conlon ym. 2008; McIntry & Hennessy 2012). Vanhemmat saattavat kokea kotona jatkuvaa sekasortoa ja pyrkivät hallitsemaan lapsen haastavaa käyttäytymistä tiukalla kontrolloimisella (McIntyre & Hennessy 2012). Vanhemmat kokevat olevansa epävarmoja vanhemmuudessaan ja ovat usein kohdanneet kritiikkiä lapsen kasvattamisesta (Hoza ym. 2000). He saattavat leimaantua huonoiksi vanhemmiksi lapsensa käytöksen takia sekä kokea ennakkoluuloja ja syrjintää (Jackson & Peters 2008; McIntry & Hennessy 2012).

Tutkimusten mukaan ADHD-diagnoosin saaneet henkilöt joutuvat kokemaan leimaantumista, ennakkoluuloja ja syrjintää, joilla on vaikutusta heidän elämäänsä (Mueller ym. 2012; Travel & Visser 2006; McIntry & Hennessy 2012). Mueller ja kumppanit havaitsivat vanhempien kokeneen ADHD-diagnoosin enemmän leimaavan ja vaikuttavan kielteisesti perheen elämään, kuin auttavan lasta (Mueller ym. 2012). Näiden ennakkoluulojen ja leimaantumisen vuoksi vanhemmat eivät halua aina kertoa lapsensa diagnoosista muulle lähipiirille (Jackson & Peters 2008). Vanhemmat kokevat suurta ristiriitaa suhteessa ympäristön asenteisiin ja näkemyksiin ADHD:stä (Harborne ym. 2004). Osa vanhemmista kokee diagnoosin aiheuttavan epätietoisuutta ja he ovat neuvottomia lapsensa epäjohtonmukaisen käytöksen takia (McIntry & Hennessy 2012).

Perheenjäsenten leimaantuminen johtuu osittain myös siitä, että ADHD-diagnosointia, arviointia ja hoitoa on yleisesti kyseenalaistettu keskusteluissa (Travell & Visser 2006; dosReis ym. 2010; Mueller ym. 2012). Tutkimusten mukaan ADHD-diagnoseja saatetaan myöntää liian helposti eikä diagnostisia ohjeita välttämättä seurata kunnolla (Sciutto & Eisenberg 2007; Bruchmüller, Mar-

graf & Schneider 2012). ADHD-diagnoosin toteamisen kriteerit ovat väljät ja ne perustuvat käyttäytymisen arviointiin, johon vaikuttavat arvioijan kokemus ja tulkinnat. ADHD-diagnoosin saaneella henkilöllä voi esiintyä monenlaisia oireita, joiden näkyvyys vaihtelee ja se näyttäisi lisäävän keskustelua oireyhtymän luotettavuudesta. (Mueller ym. 2012.)

Tutkimusten mukaan osa vanhemmista kokee lapsen ADHD-diagnoosin myönteisenä asiana. Näillä vanhemmilla on optimistinen näkemys lapsesta ja he uskovat lapsen selviytyvän tulevaisuudessa. (McIntry & Hennesy 2012.) Osalle vanhemmista diagnoosin saaminen lapselle on ollut helpotus, koska se lievittää vanhempien syyllisyyttä sekä vastuuta lapsen poikkeavasta käyttäytymisestä (Harborne ym. 2004; Pajo & Cohen 2013).

Aikaisempien tutkimusten mukaan ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemmat eivät koe saavansa kasvatukseen tukea koulusta ja ovat pettyneet koulun henkilökuntaan (Harborne ym. 2004; Travell & Visser 2006). Vanhemmat kokevat, että koulun henkilökunta vähättelee heidän huolenaiheitaan lapsen kasvatukseen ja koulunkäyntiin liittyen (dosReis ym. 2010). Vanhempien mukaan opettajat eivät ole kiinnostuneita ADHD-diagnoosin saaneiden lasten ongelmista tai ylipäätään ADHD:sta (Concannon & Tang 2005). Vanhemmat ovat kokeneet tulleen huonosti ymmärretyksi kouluyhteisössä ja heidän mielestään yhteistyötä koulun kanssa leimaa epäilevä ja syyllistävä asenne (Jackson & Peters 2008). Perheet joutuvat taistelemaan lapsensa etujen puolesta ja he kokevat olevansa lapsensa puolestapuhujia (Harborne ym. 2004; Travell & Visser 2006).

Tutkimuksissa on myös ilmennyt, että opettajien tiedot ADHD:n etiologiasta sekä kuntoutus- ja tukimuodoista ovat vähäiset. Opettajan ja oppilaan suhde voi muodostua hankalaksi, jos opettajalla ei ole riittävästi tietoa ADHD:sta tai opettajan suhtautuminen oppilaaseen on ennakkoluuloista. (Moldavsky 2013.) Toisaalta myös tieto oppilaan ADHD-diagnoosista voi lisätä opettajien kielteistä suhtautumista oppilaaseen. Opettaja kohdistaa tällöin oppilaaseen ennakkoluuloja, mikä johtaa oppilaan yksilöllisyyden sivuuttamiseen ja voi aiheuttaa oppilaan leimaantumisen. (Ohan ym. 2011.) Vanhemmilla on kokemuk-

sia myös siitä, ettei heitä ole kuunneltu tukitoiminen järjestämisessä koulun puolelta, ennen kuin lapsi on saanut ADHD-diagnoosin (Travel & Visser 2006). Vanhemmat toivovat enemmän koulutusta ammattilaisille, jotta he pystyvät tukemaan ja ohjaamaan ADHD-diagnoosin saaneita lapsia ja perheitä (Jackson & Peters 2008; McIntry & Hennessy 2012). Lisäksi he toivovat parempia yhteistyömuotoja kodin ja koulun välille, kuten varhaisessa vaiheessa ongelmiin puuttumista ja yksilöllisiä sopimuksia lapsiin kohdistuvista interventioista (Travel & Visser 2006; McIntry & Hennessy 2012).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineistoni ja narratiivisen tutkimusmenetelmän sekä kuvailen tarkemmin aineiston analysoinnin eri vaiheita. Lisäksi pohdin tutkimuksen luotettavuutta ja eettisiä ratkaisuja.

4.1 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto koostui 13 ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemman haastattelusta. Haastateltavista vanhemmista 13 oli äitejä ja 7 oli isiä. Seitsemässä haastattelussa oli mukana sekä äiti että isä ja kuudessa haastattelussa oli mukana ainoastaan äiti. Tutkimusaineiston keräsi tohtorikoulutettava Juho Honkasilta vuonna 2012 Jyväskylän yliopistolle tehtävää väitöstutkimustaan varten ja sain aineiston tähän tutkimukseen valmiiksi litteroituna. Tutkimuksen osallistuneet vanhemmat oli tavoitettu ADHD-yhdistyksen kautta tai he olivat itse ottaneet yhteyttä tutkijaan. Haastateltavat vanhemmat muodostivat heterogeenisen ryhmän iän, perhetaustan sekä koulutus- ja työtaustan suhteen. Vanhemmat saivat itse valita haastattelupaikan, ja haastattelut kestivät keskimäärin puolitoista tuntia.

Vanhempien haastattelut olivat luonteeltaan teemahaastatteluja, joissa vanhemmat kertoivat vapaasti kokemuksiaan lapsensa koulunkäynnistä edeten jokaisen luokka-asteen kronologisessa järjestyksessä läpi. Teemahaastattelussa edetään tiettyjen tutkimukselle keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien ja täydentävien kysymysten mukaan. Teemat ovat kaikille haastateltaville samat mutta kysymykset eivät kuitenkaan ole automaattisesti samat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Teemahaastattelussa huomioidaan, että ihmisten tulkinnat asioista ja niille annetut merkitykset ovat keskeisiä ja ne syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2010, 48). Teemahaastattelun avulla kerättyä aineistoa on mahdollista analysoida narratiivisin menetelmin, mikäli haastattelu etenee ajallisen järjestyksen mukaisesti ja tutkittavilla on mahdollisuus omin sanoin kertoa käsityksiään tutkittavasta aiheesta (Hänninen 2015, 172; Heikki-

nen 2015, 159-160). Haastattelujen teemat liittyivät vanhempien kokemuksiin lapsensa koulunpolun sujumisesta ja yhteistyöstä koulun kanssa, joten kyseinen aineisto soveltui hyvin myös tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin.

4.2 Narratiivinen tutkimus

Analysoin tutkimusaineistoni narratiivisella tutkimusmenetelmällä. Narratiivinen tutkimus ei ole niinkään itsenäinen metodi, vaan tutkimusote, taustafilosofia tai tutkimuksellinen lähestymistapa (Heikkinen 2015, 156). Narratiivisessa tutkimuksessa ihmisten toiminnan ja ilmiöiden merkitykset nähdään rakentuvan erilaisissa tarinoissa. Tarinoiden ajatellaan olevan ihmisten tapoja ymmärtää omaa elämäänsä ja antaa merkityksiä kokemilleen elämäntapahtumille. (Clandinin, Pushor & Murray Orr 2007.) Narratiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten ihmiset puhuvat elämästään, arvioivat kertomiaan kokemuksia ja liittävät ne osaksi laajempaa sosiaalista kontekstia (Syrjälä 2015, 266-267).

Narratiivisen tutkimuksen lähtökohtana on yksilön ainutkertainen tapa kokea, ajatella ja toimia. Oman elämän pohdinta on ihmisen perustavanlaatuisen ominaisuus, jonka avulla ihminen rakentaa minuuttaan. Ihmisen koko elämän ja hänen itsensä katsotaan rakentuvan tarinoiden kertomisen kautta. Ihmisen reflektoidessa omaa elämäänsä hän kertoo itselleen ja muille erilaisia tarinoita, jotka voivat avata uusia näkökulmia tai kätkeä entisiä. (Clandinin ym. 2007.) Tarinat ovat ihmisten tapoja siirtää tulkitsemaansa tietoa, ymmärrystä ja kokemuksia eteenpäin (Kohonen 2011, 196-197). Tarina on kokemus jostain jo eletystä tapahtumasta, joka kerrotaan tietyssä aikana tietylle henkilölle (Heikkinen 2015, 151-152). Tarinan avulla ihminen pystyy pohtimaan kokemuksiaan, jakamaan niitä toisten kanssa sekä saavuttamaan sosiaalista hyväksyntää minuudelleen (Kohonen 2011, 196).

Tarina voi saada useita eri muotoja ja se voidaan kertoa monin tavoin, monessa eri paikassa ja monenlaisessa järjestyksessä (Heikkinen 2015, 151-152). Narratiivisuuden taustalla on ajatus tiedon sosiaalisesta rakentumisesta eli tie-

don uskotaan rakentuvan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Kohonen 2011, 196-197). Muodostetut tarinat liittyvät aina tiettyyn kontekstiin eli sosiaaliseen strukturiin, aikaan ja paikkaan. Tarinoiden merkitykset ovat kulttuurisidonnaisia ja siitä syystä myös jaettavissa. (Syrjälä 2015, 266-267.)

Narratiivinen tutkimus tutkii todellisuudessa tapahtuneita ilmiöitä tarinallisilla tulkinnoilla. Aineiston kertomuksista voidaan tuottaa uusi kertomus, joka pyrkii tuomaan esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. Tarkoituksena on vastata tarinoiden avulla omaan tieteenalaan liittyvään tutkimuskysymykseen. (Hänninen 2015, 168-171.) Narratiivinen tutkimus pyrkii objektiivisen ja yleistettävän tiedon sijaan paikalliseen, subjektiiviseen ja henkilökohtaiseen tietoon (Heikkinen 2015, 156; Syrjälä 2015, 258).

Narratiivisen tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella tutkittavaa asiaa tutkittavan omasta näkökulmasta ja laajentaa siten yhteistä kulttuurista tarinavarantoa (Clandinin ym. 2007). Henkilökohtaiset tarinat voivat paljastaa valalla olevia kulttuurisia ja sosiaalisia malleja yksilöllisten tulkintojen kautta (Patton 2002, 115). Omassa tutkimuksessani tarkastelen, minkälaisia kokemuksia ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemmalla on vanhemmuudesta sekä miten vanhemmuuden tarinat kohtaavat yleiset kulttuuriset mallitarinat. Näin tutkimukseni on osa kulttuurista tarinavarantoa ja monipuolistaa ymmärrystä ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemman vanhemmuudesta.

4.3 Aineiston analyysi

Aloitin tutkimusaineistoni analyysin lukemalla jokaisen haastattelun huolellisesti läpi ja etsien aineistosta kuvauksia siitä, miten ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemmat puhuvat vanhemmuudestaan. Tutkimusaineiston teemat liittyvät koulun kontekstiin, joten vanhempien tarinoissa oli paljon kuvausta lapsen koulunkäynnistä ja opettajista. Rajasin nämä sisällöt kuitenkin pois aineistosta ja keskityin ainoastaan vanhempien tapaan kuvata omaa vanhemmuuttaan. Ryhmittelin alustavasti vanhempien tarinat vanhemmuudesta niiden sisällöllisten teemojen mukaan seuraavasti: yhteistyötarinoihin, ADHD-

diagnoosiin liittyviin tarinoihin, vanhemman jaksamiseen liittyviin tarinoihin, tarinoihin vanhempien suhtautumisesta lapseen ja tarinoihin ympäristön suhtautumisesta lapseen.

Jatkoin analyysia pohtimalla, miten vanhemmat näissä tarinoissa teemasta riippumatta puhuvat vanhemmuudestaan ja muodostin näistä puhetavoista ensimmäiset tarinatyyppit vanhemmuudesta. Tarinatyyppejä muodostui tässä vaiheessa seitsemän: epäonnistumisen tarina, katumisen tarina, syyllisyyden tarina, toivottomuus tarina, huolehtimisen tarina, selviytymisen tarina ja toimijuuden tarina. Jatkoin analyysia ja huomasin, että nämä tarinatyyppit olivat sisällöltään osittain päällekkäisiä, joten tiivistin analyysiä seuraavalla tavalla. Epäonnistumisen-, katumisen- ja syyllisyyden tarinat kertovat paljon vanhemman syyllisyyden tunteista. Näissä tarinoissa oli perusjuonena erotettavissa syyllisyyden tunne, joka muodostui joko vanhemman syyllisyydestä itseään kohtaan tai vanhemman syyllistämisestä ympäristön taholta. Näistä kolmesta tarinasta muodostin kaksi vanhemmuuden tarinatyyppiä. Ensimmäinen on tarina epäonnistumisesta vanhempana, joka kertoo vanhemman syyllisyyden tunteesta itseään kohtaan. Toinen on tarina epäoikeudenmukaisesta kohtelusta vanhempana, joka kertoo ympäristön tavasta suhtautua ADHD-diagnoosin saanutta lasta ja perhettä kohtaan. Myös toivottomuuden- ja huolehtimisen tarinat sisältsivät moninaista tarinaa vanhemmuudesta. Tarinoiden nimet eivät mielestäni vastanneet sisältöjä ja tarinatyyppit kaipasivat muutenkin jäsenystä ja selvempää rajaamista. Näitä kahta tarinaa uudelleen tarkastelemalla syntyi kaksi uutta tarinatyyppiä: tarina vaativasta vanhemmuudesta ja tarina vanhemmuuden rajaamisesta. Selviytymisen- ja toimijuuden tarinat olivat hyvin saman tyyppisiä sisällöltään, sillä niissä molemmissa vanhempi kertoo omasta aktiivisesta roolistaan ADHD-diagnoosin saaneen lapsen elämässä ja selviytymisestään vanhempana. Näistä kahdesta tarinasta muodostui yhdistämällä tarina selviytymisestä vanhempana. Taulukossa 1 on esitetty tarinatyyppien muodostuminen.

TAULUKKO 1. Tyyppitarinoiden muodostuminen

Ensimmäiset tarinoiden teemat	Lopulliset tarinatyytit
Epäonnistumisen tarina Katumisen tarina Syyllisyyden tarina	Tarina epäonnistumisesta vanhempana Tarina epäoikeudenmukaisesta kohtelusta vanhempana
Toivottomuuden tarina Huolehtimisen tarina	Tarina vaativasta vanhemmuudesta Tarina vanhemmuuden rajaamisesta
Selviytymisen tarina Toimijuuden tarina	Tarina selviytymisestä vanhempana

Tarinatyyppien lopullisen ryhmittelyn jälkeen muodostin jokaisesta tarinatyyppistä oman tyyppitarinansa. Narratiivisessa analyysissä haastatteluaineistosta voidaan muodostaa uusia lyhempiä tarinoita, joissa tuodaan esille aineiston keskeisiä teemoja. Tarinat esitetään erikseen tarinatyypeittäin. (Hänninen 2015, 180.) Vanhempien puhetavoista muodostui siis viisi eri tarinatyyppiä: tarina vaativasta vanhemmuudesta, tarina epäoikeudenmukaisesta kohtelusta vanhempana, tarina selviytymisestä vanhempana, tarina epäonnistumisesta vanhempana ja tarina vanhemmuuden rajaamisesta. Muodostin tyyppitarinat kukin tarinatyyppiä edustavista haastattelukatkelmista, jotka kuvasivat kyseisen tarinatyyppin tapaa rakentaa vanhemmuutta. Kukaan tyyppitarina koostuu siis useammasta haastattelusta koostetuista autenttisista haastattelulainauksista. Tyyppitarinan voidaan todeta lisäävän tutkimuksen eettisyyttä, koska kertojien tunnistaminen tarinoista vaikeutuu, vaikkakin samalla myös yksilöllinen moninaisuus peittyi tyyppitarinoiden erilaisuuden korostuessa. (Hänninen 2015, 180.) Huomioitavaa kuitenkin on, että samassa haastattelussa oli aina useampaan tarinatyyppiin kuuluvia kokemuksia ja tarinatyypeissä oli myös niitä yhdistäviä piirteitä.

4.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä käytettiin haastatteluja, jotka oli suorittanut toinen henkilö. Sain haastattelut valmiiksi litteroituina tätä tutkimusta varten. Haastattelut oli litteroitu sanasta sanaan, mutta niissä ei ollut merkintöjä esimerkiksi puhenopeudesta tai puhujan eleistä ja ilmeistä. Minun ei siis ollut mahdollista tehdä päätelmiä haastateltavista tai haastattelutilanteesta lukemieni haastattelulitteraattien ulkopuolella. Näin ollen lähtökohtani analyysiin ovat olleet mahdollisimman neutraalit, jonka voidaan katsoa lisäävän analyysin luotettavuutta. Haastattelu on kuitenkin aina vuorovaikutteinen tapahtuma, johon vaikuttaa haastattelijan ja haastateltavan välinen dialogi (Hirsjärvi & Hurme 2010, 49; Hänninen 2015, 173). Tämän takia minulta on voinut myös jäädä jokin tärkeä asia haastattelutilanteesta saamatta, kuten äänensävyjen ja eleiden kautta saatu tieto.

Tutkimukseni aineiston voidaan sanoa olevan valikoitunutta, sillä tutkimukseen osallistuvilla vanhemmilla oli ADHD-diagnoosin saanut lapsi perheessä ja näin ollen kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Samaa tutkimusaineistoa käyttää useampi tutkija omissa proseminaari ja pro gradu -töissä sekä väitöskirjassa, joka mahdollistaa tekijöiden yhteistyön ja ajatustenvaihdon.

4.5 Tutkimuksen eettiset ratkaisut

Laadullisen tutkimuksen tekemisen eettisiin periaatteisiin kuuluu, että tutkimus tulee olla eettisesti kestävä kaikissa sen vaiheissa. Tutkimuksen eettinen tarkastelu alkaa aiheen valinnasta, sillä tutkija on vastuussa tutkimusaiheensa eettisyydestä ja perusteltavuudesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 129.) Tämän tutkimuksen aiheen voi katsoa olevan eettisesti kestävä, sillä äänen antaminen ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhemmille antaa meille lisää tietoa siitä, miten voimme tukea perheitä ja kehittää toimivia yhteistyömuotoja perheiden ja muiden yhteistyötahojen välille.

Tutkijan oma kiinnostus tutkimusaihetta kohtaan on yksi eettinen periaate tutkimuksen toteuttamiselle (Clandinin ym. 2007). Tämä tutkimusaihe on minulle tärkeä vanhempana ja erityisopettajaopiskelijana, jotta osaan tulevaisuudessa tukea ja auttaa ADHD-diagnoosin saaneiden lasten perheitä. Olen pyrkinyt huomioimaan analyysissä omat henkilökohtaiset käsitykseni vanhemmuudesta ja ADHD-diagnoosin saaneiden lasten perheistä ja tekemään analyysiä neutraalisti ja rehellisesti.

Tutkimusaineiston kerääminen ja luovuttaminen toiselle henkilölle vaativat myös eettisten periaatteiden huomioimista. Tutkimuksessa saatujen tietojen on oltava luottamuksellisia eikä niitä saa luovuttaa tutkimuksen ulkopuolisille henkilöille eikä käyttää muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.) Tämän tutkimuksen aineiston luovutuksen ja käytön suhteen tehtiin Juho Honkasillan kanssa kirjallinen käyttö- ja vaitiolosopimus. Siinä sitouduttiin suojaamaan haastateltujen henkilöiden anonymiteettiä niin, ettei nimiä tai muita tunnistettavia tietoja tuoda esille missään kohdassa tutkimusraporttia. Sopimuksessa sitouduttiin käsittelemään aineistoa tieteellisen tutkimuksen eettisiä normeja kunnioittaen ja noudattaen. Tutkimuseettisesti olennaista on myös se, että tutkimukseen osallistujat tietävät mistä tutkimuksessa on kyse ja he osallistuvat tutkimukseen vapaaehtoisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131). Haastateltavat olivat antaneet luvan haastattelujen käyttämiseen proseminaari ja pro gradu -tutkielmien aineistona haastatteluihin suostumisen yhteydessä.

Samoin kuin muussakin laadullisessa tutkimuksessa, narratiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkimukseen osallistuville antamaan mahdollisuus omien näkemysten esille tuomiseen ja asioiden merkityksellistämiseen (Hirsjärvi & Hurme 2010, 48; Hänninen 2000, 34). Narratiivisen tutkimuksen piirissä ajatellaan, että juuri kertomukset välittävät näitä merkityksiä parhaiten. Aineiston esittämistavasta huolimatta tutkija valikoi ja pelkistää aineistonsa rikkautta. On siis tärkeää tunnistaa, että tulkinnessa on aina esillä tutkijan ääni ja hänen tulkintansa on ehdollinen ja yksipuolinen käsitys tutkittavasta ilmiöstä. (Hänninen 2000, 34.) Tutkija on vastuussa tutkimuksensa tuloksista ja niiden sovelletta-

vuudesta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 141), joten olen pyrkinyt raportoimaan kaikki tutkimukseni teon vaiheet ja tutkimustulokset mahdollisimman rehellisesti ja totuudenmukaisesti.

5 TULOKSET

Tässä luvussa tarkastelen, miten ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhemmat puhuvat vanhemmuudestaan ja rakentavat merkityksiä vanhemmuudelleen. Vanhemmat kertoivat tarinoissaan epäonnistumisestaan ja selviytymisestään vanhempana, vanhemmuuden vaativuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta sekä vanhemmuuden rajaamisesta. Näistä puhetavoista muodostui viisi eri tarinatyyppeä. Muodostin kutakin tarinatyyppeä edustavista haastattelukatkelmista viisi tyyppitarinaa kuvaamaan kyseisen tarinatyypin tapaa rakentaa vanhemmuutta. Esittelen nämä tyyppitarinat tässä luvussa. Tyyppitarinat on kirjoitettu autenttisista haastattelulainauksista, joten ne eivät edusta yksilöllistä kokemusta tietyn yhden vanhemman elämästä ja kokemuksista, vaan kuvaavat pikemminkin tietyn tarinatyypin tapaa rakentaa vanhemmuutta. Näillä vanhemmuuden tyyppikertomuksilla pyrin osoittamaan millaisia yleisiä ajattelu- ja toimintatapoja, merkityksiä ja asenteita ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempien vanhemmuuteen liittyy.

5.1 Tarina vaativasta vanhemmuudesta

1 *Sit niinku mä ajattelin sitä, että miten väsyne olin silloin ekan luokan aikana. Silloin se*
 2 *Eino on ollu tarhassa, ni mä oon sairastanu masennuksen. Ja tota olin iteki vasta niinku*
 3 *toipumas, et niinku munki se tämmönen jaksaminen ja se toivo ja epätoivo ja kaikki*
 4 *niinku heitteli siin aallokossa. Että tota mä olin niinku siin vaiheessa niin väsyne puhki*
 5 *koko hommaan.*

6
 7 *Että sillai jo parisuhteelle kova koulu et niin kun kasvaa siihen, että tota on kuitenkin*
 8 *ihan riittävän hyövä vanhempi. Ja riittävä et ei se oo ihme, että sitte esimerkiks avioeroja*
 9 *tulee ja ihmiset ei jaksa ja kykene. Ja joku semmonen häpeän kehä tulee.*

10

11 *Mä ajattelin et mulla on niin kun todellisuustaju menny, että mä oon oikeesti niin uu-*
12 *punu tai burnout tai jotain. Niin et koko paletti niinku välillä tuntui että murenee, et*
13 *kävinhän mä sit perheneuvolassakin juttelemassa ja Eino oli kans siellä mukana terapi-*
14 *assa sitten, silloin kun se oli tuolla erityisluokalla.*

15
16 *Ja se oli kyl mullekin siinä vaiheessa niinku vaikeeta käsitellä, osata ohjata sit oikein ku*
17 *ei tiennyt et siellä on taustalla se ADHD. Itekin kuvitteli, et se on jotain tollasta vallat-*
18 *tomuutta tai jotain niinku tämmöstä, että ärsytti ku piti niin paljon aina ja monta ker-*
19 *taa sanoa satoja kertoja samoista asioista.*

20
21 *Mut et kotona sitte oli sitä, et meillä saatettiin pitkää pitkiäkin holding-sessioita kun*
22 *käämit käsähti pienemmistäki ja sitte itkettiin, räittiin, potkittiin, paiskottiin ja sai pik-*
23 *kusisko tuta et isoveljellä oli paha olla ja oli väsyne.*

24
25 *Me oltiin ite ihan loppu siinä vaiheessa myöskin. Et ei me oltais jaksettu mitään läksy-*
26 *jen tekoa vahtii vaan oltiin niinku ilosii, että oltiin selvitty hengissä jollain lailla tästä*
27 *syksystä. Me ollaan monta kertaa mietitty tai laskettu leikkii et jomman kumman meist*
28 *pitäis jäädä pois töistä. Siis oikeesti et Eino sais kaiken avun minkä se taroii.*

29
30 *No kyl mä oon ollu siinä se joka niitä asioita on aktiivisesti vieny eteenpäin koko sen*
31 *Einon koulu-uran. Harvoin sielt koulusta on mitään yhteyttä otettu. Yleensä ei. Paitsi*
32 *jotain negatiivist palautetta et nyt se on tehny taas sitä ja nyt se on tehny taas tätä. Sen*
33 *tyyppistä sielt tuli mut sitte just tää että pitää saada apua ja pitää saada selvoyyttä tilan-*
34 *teeseen nii kyl se on ollu ihan mun jaksamisest sitte kiinni.*

35
36 *Koska tota hirveen vähän vanhemmilta yleensä kysytään mitään. Muutammat opettajat*
37 *on niinku ymmärtäneet sen, että jos vanhempien kanssa puhuu asioista niin ehkä menee*
38 *helpommin lapsenki kaa mut aika vähän on niinku et vanhempia yleensä otetaan yhtään*
39 *mihinkään mukaan. Ei kukaan vanhempi eikä opettaja eikä kukaan niinku pärjää yksin.*

40

41 *Et kauheen rankkaahan se on ollut. Pakko sanoo, et kyl oli monta vuotta sillä tavalla et*
 42 *illalla ku menee nukkumaan niin kädet ristiin ja sanoo et onneks tää päivä on nyt pul-*
 43 *kassa. Et huomenna jatkuu niin kun uusin kujein.*

44
 45 *Mut että en mä nyt katkera oo kellekään varsinaisesti. Et tietysti semmonen et mitä mä*
 46 *ainaki toivoisin et jos pystyis vaan vaikuttamaan niin et vanhempia myös kuunneltais*
 47 *ja kuultais asioissa.*

48

Vaativan vanhemmuuden tyyppitarinassa vanhempi kertoo omasta jaksamattomuudestaan vanhempana. Vanhemman kerronta on hyvin tunnepitoista. Vanhempi kertoo väsymyksestään ja kuvaa tunteidensa vaihtelua siten, että *toivo ja epätoivo ja kaikki niinku heitteli siin aallokossa* (rivit 3-4). Vanhempi kertoo, *et mulla on niin kun todellisuustaju menny* (rivi 11) ja pohtii mikä on *riittävän hyvä vanhempi* (rivi 8). Vanhemman jaksamisen kuvataan olevan äärirajoilla (*mä olin niinku siin vaiheessa niin väsyny puhki koko hommaan* (rivit 4-5). Vanhempi kokee ADHD-diagnoosin saaneiden lasten perheiden tilanteen monessa suhteessa vaativana. Vanhemman mielestä ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemmuus on *parisuhteelle kova koulu* (rivi 7) ja *joku semmonen häpeän kehä tulee* (rivi 9), kun ei jaksakaan parhaalla mahdollisella tavalla vanhemmuudessaan.

Vanhemmuuden vaativuuden kerrotaan muodostuvan kahdesta päätekiästä. Ensiksi itse arjen eläminen ADHD-diagnoosin saaneen lapsen kanssa kuvataan voimia vieväksi. Vanhempi kertoo ADHD-diagnoosin saaneen lapsen käyttäytymisestä, miten kotona *itkettiin, räittiin, potkittiin ja- paiskottiin* (rivi 22). Tämän vanhempi kokee vaativana ja kertoo lapsen haastavan käytöksen aiheuttamista tunteistaan: *ärsytti ku piti niin paljon aina ja monta kertaa sanoa satoja kertoja samoista asioista* (rivit 18-19). Myös sisarusuhteissa koetaan haasteita, sillä *sai pikkusisko tuta et isoveljellä oli paha olla* (rivit 22-23). Vanhempi on arjessa väsynyt ja toteaa, että *kun menee nukkumaan, niin kädet ristiin ja sanoo et onneks tää päivä on nyt pulkassa* (rivit 42-43).

Toiseksi vaativan vanhemmuuden tyyppitarinassa vanhempi kokee yhteistyön koulun kanssa haasteellisena. Vanhempi kokee koulun yhteydenpidon

vanhempiin liittyvän ainoastaan kielteiseen palautteeseen lapsen käytöksestä (rivit 31-32). Sen sijaan tuen ja avun järjestyminen lapselle *on ollu ihan mun jakamisest sitte kiinni* (rivi 34), eli vaatinut vanhemmalta aloitteellisuutta ja voimavaroja viedä asioita eteenpäin. Vanhempi kokee, ettei hän tule kuulluksi ja ymmärretyksi koulun taholta ja toivoo, *et jos pystyis vaan vaikuttamaan niin et vanhempia myös kuunneltais ja kuultais asioissa* (rivi 46-47). Vanhempi on myös pettynyt koulun tukitoimien järjestymiseen. Tukitoimien riittämättömyyden takia *jomman kumman meist pitäis jäädä pois töistä. Siis oikeesti et Eino sais kaiken avun minkä se tarooi* (rivit 27-28).

Haasteita vanhemmuudelle luovat myös useat ulkopuoliset tahot, joiden kanssa vanhempi tekee yhteistyötä (rivit 13-14). Vanhempi toivoo yhteistyötä, joka tukee vanhemmuutta ja lisää lapsen hyvinvointia, koska *ei kukaan vanhempi eikä opettaja eikä kukaan niinku pärjää yksin* (rivi 39). Lopuksi vanhempi toteaa luottavaisesti, että *et kauheen rankkaahan se on ollut* (rivi 41) mutta *oltiin selvitty hengissä* (rivi 26).

Vaativan vanhemmuuden tarinassa vanhempi siis kuvaa perheen arjen monessa asiassa haastavana. ADHD-diagnoosin saaneen lapsen käyttäytyminen aiheuttaa perheelle haasteita ja lapsi asemoituu vanhemmilleen taakaksi, joka tekee vanhemmuuden vaativaksi. Samalla vanhempi arvioi itsensä äärimmäisen väsyneeksi, voimattomaksi ja voimavarojensa äärirajoilla eläväksi. Vanhemmuuden kuormittavuutta lisää myös yksinjäämisen kokemus eli kokemus siitä, ettei ympäristö ole osannut huomioida ADHD-diagnoosin saaneen lapsen perheiden tarpeita oikealla tavalla.

5.2 Tarina epäoikeudenmukaisesta kohtelusta vanhempana

1 Kyllä mä tiedän ainakin sen, että silloin alussa päiväkodin aikana ja sitte kun koulut alko
 2 niinku Väinö sai silloin ekaluokalla keväällä diagnoosin niin tota paljon semmosta van-
 3 hempien syyllistämistä ja mikä kaikkein hirveintä oli niin lapsen syyllistämistä et mistä
 4 mä oon todella katkera. Niinku just sitä et syyllistämistä lähinnä niin lasta kohtaan kun
 5 vanhempia kohtaan, että semmosta et ei oo kasvatettu lasta.

6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37

Eliikkä ku jossain jotain tapahtu Väinöä syytettiin. Ja sanotaan näin, että näis asioissa joutu alkaa olee niin kun aikalaille niin kus itte leikkimää salapoliisia sitte muuta. Niin ku et soittlemaan muille oppilaille ja käymääns ite läpi ja näin pois päin. Ja sitte oikomaan näitä. Nii et se, jotenki tuntu hassulta että aikuiset ihmiset lähtee automaattisesti tämmöseen ajatteluun, et hei, se on varmasti Väinö.

Ja tota sitte no esimerkiks mun vanhemmat niin ne taas häpes sitä et se oli joku semmonen juttu mikä oli mulle todella suuri hämmästys, että et esimerkiks mun tädeille sit niin eihän asiast saanu hiiskuakaan. Mä en niinku ees tajunnu et mä en oo niitten kans aktiivisesti tekemisis et näen harvemmin, että et ne oli niinku hävenneet sitä ja piilotelleet sitä että se Väinö on tämmöses jamas et se ei käy koulua.

Ja se on ollu ehkä semmonen punainen vaate sillee et joku lapsi tarvi enemmän aikuista kun toinen. No sillä lailla että ei meillä koko aikaa niinku antaa yhtä aikuista , ei meil oo koko aikaa antaa yhtä aikuista. JA se on ihan totta! Mut ei se tarkoitaakaan sitä et pitäis olla koko aikaa yhtä aikuista. ET jos Väinö olis ollu sopeutuvaisempi, jos sillä olis ollu vaikka lonkkavika, niin ehkä se olis sit enemmän resursseja siihen. Mut se ois ollu joka tapauksessa turhaa koska jos sil ois lonkkavika se ois ilman muuta saanu henkilökohtaisen avustajan. Mutta ehkä jos on erityistä tukea tarvitseva lapsi ja jos puhuu väärää kieltä tai on väärän värinen, niin ehkä sitä ei tarvi ymmärtää..?

Me ollaan mietitty miehen kanssa ja tultu siihen tulokseen, että me puretaan se erityispäätös, että siitä ei ole ollu Väinölle hyötyä eikä meidän perheelle hyötyä. Et itse asiassa päinvastoin, että on huomattu että se leimaa ja tota Väinö saa semmosta omituista kohtelua, et se ei suinkaan oo niin kun rakentavaa se kohtelu, mitä Väinö saa.

En mä kyllä haluais et Väinö menee tonne uuteenkaan kouluun silleen et se on siel sit sen tulevien opettajien tiedos se et sillä on ADHD ja siel on sellanen negatiivinen ennakkokäsitys ja mie pelkään et ne opettajat alkaa etukäteen suhtautumaan ennakkoluuloisesti.

Epäoikeudenmukaisen kohtelun tyyppitarinassa vanhempi kokee ympäristön suhtautumisen ADHD-diagnoosin saanutta lasta ja perhettä kohtaan epäoikeudenmukaisena. Epäoikeudenmukaista kohtelua kuvataan tarinassa monella tavalla. Osa koetusta epäoikeudenmukaisuudesta kohdistuu suoraan vanhempaan, jolloin ympäristö leimaa vanhemman asenteillaan ja pitää lapsen käytöstä huonon kasvatuksen tuloksena (rivit 2-5). Pahimmillaan ympäristön leimaavan suhtautumisen kerrotaan näkyvän siinä, miten perheen sukulaiset häpeävät lapsen tilannetta ja pyrkivät piilottamaan ja salaamaan sen muulta ympäristöltä (rivit 13-15). Tämä aiheuttaa vanhemmalle hämmennystä ja epätietoisuutta. Epäoikeudenmukaisesti kohdeltu vanhempi kokee, ettei hän tule kuulluksi ja ymmärretyksi muun ympäristön taholta. Ympäristön asenteilla on merkittävä vaikutus näiden perheiden elämään: perhe ilmaisee tarvitsevansa tukea ja apua, mutta kokeekin ympäristön syyllistävän ja leimaavan heitä.

Toinen osa epäoikeudenmukaisuudesta liittyy lapsen syyllistämiseen, leimaamiseen ja syntipukiksi ottamiseen (rivit 7-11). Vanhempi kertoo, miten lasta on syyllistetty asioista joita hän ei ole tehnyt: *jossain jotain tapahtu Väinöä syytettiin* (rivi 7). Ympäristön ennakkoluuloinen toimintatapa *tuntu vanhemman mielestä jotenki hassulta* (rivi 10). Lapsen syyllistämiseen palataan tarinassa useaan kertaan ja siihen liitetään kaikkein vahvimpia kielteisiä tunteita: *mikä kaikkien hirveintä oli, niin lapsen syyllistämistä et mistä mä oon todella katkera* (rivit 3-4). Vanhemman mielestä erityisopetuspäätös leimaa lapsen ja *Väinö saa semmosta omituista kohtelua, et se ei suinkaan oo niin kun rakentavaa se kohtelu* (rivit 30-31). Vanhemman kertomuksessa hänen lastaan ei arvosteta lapsena muiden joukossa, vaan lapsen käytöksen tuomat haasteet vaikuttavat lapseen suhtautumiseen (rivit 19-22). Epäoikeudenmukainen kohtelu *saa* vanhemman asemoimaan itsensä lapsensa puolustajaksi, joka hakee oikeutta selvittämällä lapsensa asioita (rivit 7-11).

Kolmas epäoikeudenmukaisuuden muoto liittyy tarinassa perheen ja lapsen saaman tuen vähyyteen. Vanhempi kokee ADHD-diagnoosin määrittävän lapselle tarjottavan tuen muotoja ja laajuutta koulussa kielteiseen suuntaan (rivit 19-21). Lapsi ei saa tarvittavaa tukea koulussa, koska hänen erityistarpeensa

on käyttäytymiseen liittyvää ja siihen vastaaminen vaatii aikuisen läsnäoloa ja toimintaa. Vertailukohdaksi tarinassa otetaan fyysisesti vammaisen lapsi (*jos sillä olis ollu vaikka lonkkavika*), jonka arvellaan saavan enemmän tukea (rivi 24). Vanhempi onkin päättänyt hakea lapsen erityisopetuspäätöksen purkamista, koska *siitä ei ole ollu Väinölle hyötyä eikä meidän perheelle hyötyä* (rivi 29). Epäoikeudenmukaisen tuen saannin lähtökohtana on vanhemman mielestä se, ettei lapsen käytöksen syitä todella tiedosteta tai haluta ymmärtää. Diagnoosi antaa tietoa lapsesta ja auttaa oppimisen suunnittelussa, mutta samalla se voi leimata lasta ja aiheuttaa ennakkokäsityksiä lasta kohtaan. Vanhemman tarina päättyy epäluottamuksen ilmaisuun erityisesti koulua kohtaan. Perhe toivoo uutta koulua lapselle, muttei halua, että lapsen ADHD-diagnoosista kerrotaan sinne (rivit 33-34). Avoimuuden puutteen aiheuttaa pelko, *et ne opettajat alkaa etukäteen suhtautumaan ennakkoluuloisesti* (rivit 35-36).

Epäoikeudenmukaisen kohtelun tarinassa vanhempi kokee siis ympäristön suhtautumisen ADHD-diagnoosin saanutta lasta ja perhettä kohtaan epäoikeudenmukaisena. Samalla hän asemoi itsensä (-jollain tapaa-) sorretuksi ja lapsensa leimatuksi. Kun vaativan vanhemmuuden tarinassa lapsen käyttäytymisen kuvattiin jo sinänsä taakoittavan vanhempia, tässä vanhemmuutta ei tee niinkään kuormittavaksi varsinainen lapsen ADHD-diagnoosi, vaan ympäristön leimaava ja ennakkoluuloinen asennoituminen sitä kohtaan.

5.3 Tarina selviytymisestä vanhempana

1 *Mä en ole koskaan peitellyt sitä, ettei Veikolla oo ADHD:ta, et mun mielestä on ollut*
 2 *parempi et on avoimet yhteydet. Ja sitten että kun mä tiiän et niitä ongelmii joskus voi*
 3 *olla vähemmän ja joskus vähän enemmän mutta se et jos mä niitä olisin peitellyt tai sa-*
 4 *laillu tai sanonut et ei Veikolla mitään niin ei se ois ollut Veikon edun mukaistakaan.*
 5
 6 *Et sillon aluksi, kun oli ihan itekki, että mitä. Mitä, mistä me aloitetaan, niin oli vähän*
 7 *hukas. Mut nyt ite tietää jo mitä oma lapsi tarvii. Kyl me nyt pärjätäänkin sit ehkä eri-*

8 lailla. Et nyt sen itekkin vasta tavallas on hyväksynyt vasta ja ajattelee siitä niin kun et
9 ei tää ole mikään maailmanloppu, et kyl me tästä selvitään niin kun.

10
11 Sitte kun iskäki oikeesti ymmärsi, et tässä on niin kun kysymys ja on semmosest, et ei
12 hän varmaa pärjää. Niin sen jälkeen meidän perhees on niin kun tavallas puhalletaa yh-
13 teen hiileen, et se auttanu kyl. Et niin kun sen tiedostaa.

14
15 Me ollaan sit onneks saatu vanhempain tukee koko ajan, että tavallaan sitte niinku
16 ymmärsi. Haettu ja saatu. Että tota tavallaan niinku niissäkin on puitu sitä, että mikä
17 on sit niinku on kohtuullinen vaatimus.

18
19 Mut nyt kun me saadaan apuja ja ymmärretään, niin se on ihan eri tavalla niinku sii-
20 hen suhtautuu, sit jaksakin auttaa häntä kun tietää et hän tarvii vähän enemmän
21 apua.

22
23 Myös se niin kun, että me vanhempina niin kun vähän tiedetään miten toimia. Ja se eh-
24 kä niin kun et vielä enemmän semmosta kannustamista ja pyrkii nostaa niitä hänen
25 vahvoja osaamisalueita sieltä ja tällai näin että.

26
27 Sitte jotenkin ne liittyy niin toisiinsa kun Veikon hyvinvointi on parantunut, mun
28 psyykkinen vointi on parantunut sikäli kun ei tarvii koko ajan kaikesta tapella. Että se
29 meidän vuorovaikutus on niin kun muutakin kun jatkuvaa huutoa ja riitelyä.

30
31 Kannattaa kyllä aina kertoa se, jos joku asia itteä mietityttää. Ja jotenki se et ei kannata
32 niin kun kyllä yksin todellakaan sinnitellä ja et aina löytyy joku jostain joka sit ymmär-
33 tää. Ja että ei kannata niinku tyytyä semmoseen vastaukseen, joka sit ei itseä miellytä
34 tai no aina tietenkään voi itseä, mut että pitää löytää sellanen joka sitte sitä ratkasua
35 niin kun hakee.

36
37 Et me nyt on jonkun verran oltu tekemisis näitten muitten vastaavien perheitten kanssa
38 ja kyl mun mielest ainaki puolella on sit semmosia kokemuksia että ne tukitoimet on
39 auttaneet. Mut musta tuntuu et melkeen kaikilla kenen kans mä oon tekemisissä niin on

40 *semmissii kokemuksia et siit aina vähä kompuroidaan ongelmist toisiin että aina vähä*
 41 *muuttaa muotoaan et miten se nyt sitte mikäki tilanne on päällä. Mut että et aika mo-*
 42 *nella on ollu ihan positiivista sanottavaa.*

43
 44 *Mut et kyl on helpottanu tosi paljon. Ja semmonen et aikasemmin vaan niitä diagnoose-*
 45 *ja, et tota niin. Kyl se vaan auttaa sitten. Ei se diagnoosi sinänsä, mut se et kun sen jäl-*
 46 *keen niin kun on mahdollista saada niitä tukitoimia.*

47

Vanhempana selviytymisen tyyppitarinaan liittyy paljon kuvausta ADHD-diagnoosin merkityksestä vanhemmuudelle. Tarinatyyppissä rakennetaan vasta-kohtaa menneisyyden ja nykyisyyden välille. Vanhempi kertoo, miten hänen vanhemmuutensa on ollut aikaisemmin haasteellista ja hän on kokenut olevansa *vähän hukas*, koska hänellä ei ollut tietoa ADHD:sta (rivit 6-7). Kun vanhempi on saanut tietoa ADHD:sta ja lapsensa pulmista, hän on osannut auttaa lasta ja vastata lapsen tarpeisiin (rivit 19-21). Tiedon merkityksellinen rooli selviytymisessä korostuu useassa kohtaa tarinassa ja vanhempi kokee, että *kyl me pärjätäänkin sit ehkä erilailla*, kun nyt ite tietää jo mitä oma lapsi tarvitsee (rivi 7). Vanhempi kertoo tunnistavansa lapsensa vahvuudet, joiden avulla hän osaa tukea lapsen kasvua ja kehitystä (rivit 24-25). Tieto ADHD:sta lisää perheen hyvinvointia ja myönteistä vuorovaikutusta (rivi 28-30). Tällöin perhe voi kokea että, *et ei tää mikään maailmanloppu ja kyl me tästä selvitään* (rivi 9) kun *me vanhempina niin kun vähän tiedetään miten toimia* (rivi 23). Vanhemman epätietoisuus vanhemmuudesta on siis vaihtunut lisääntyneen tiedon ansiosta helpotukseen ja ongelmanratkaisutaitojen oppimiseen, mikä taas on lisännyt vanhemman selviytymisen tunnetta arjessa.

Toisena näkökulmana selviytymisen tarinassa korostuu vanhemman oma aktiivisuus hakea tukea ja apua vanhemmuuteensa. Vanhempi kertoo, miten hän on itse hyväksynyt lapsensa ADHD-diagnoosin (rivi 8) ja kertonut siitä avoimesti myös muille (rivit 1-2). Hän kokee avoimuuden diagnoosista olevan lapsen etu, sillä *jos mä niitä olisin peitellyt tai salaillu tai sanonut et ei Veikolla mitään niin ei se ois ollut Veikon edun mukaistakaan* (rivit 3-4). Tuen hakemiseen liite-

tään myönteisiä kokemuksia myös sen saamisesta: *me ollaan sit onneks saatu vanhempain tukee koko ajan, haettu ja saatu* (rivit 15-16). Vanhempi kokee yhteistyön ja perheen asioiden jakamisen muiden kanssa tärkeänä selviytymisen kannalta ja ohjeistaa myös muita vanhempia siihen, että *ei kannata niin kun kyllä yksin todellakaan sinnitellä ja et aina löytyy joku jostain joka sit ymmärtää* (rivit 31-33). Vanhempi on tehnyt yhteistyötä samassa tilanteessa olevien perheiden kanssa ja hänen mielestään tukitoimet ovat auttaneet muitakin ADHD-diagnoosin saaneiden lasten perheitä: *kyl mun mielest ainaki puolella on sit semmosia kokemuksia että ne tukitoimet on auttaneet* (rivi 38-39). Lopuksi vanhempi nostaa esiin ADHD-diagnoosin merkityksen tukitoimien näkökulmasta, sillä *ei se diagnoosi sinänsä ole merkityksellinen, mut se et kun sen jälkeen niin kun on mahdollista saada niitä tukitoimia* (rivit 45-46). Selviytymisen tyyppitarinassa vanhemmuus on avointa, vastaanottavaa ja tuen saantiin luottavaa.

Selviytymisen tarinassa vanhempi siis kertoo, miten hänen suhtautumisensa lapseen ja vanhemmuuteen on muuttunut ADHD:sta saadun tiedon myötä. Vanhempi kokee selviytyneensä vanhemmuudesta ja hyväksyneensä lapsensa diagnoosin. Tämä tarinatyyppi on luonteeltaan kasvun tarina, jossa vanhempi asemoi itsensä pärjääväksi aikuiseksi ja lapsensa tukea tarvitseväksi. Vanhemman tarinassa heijastuu myönteinen suhtautuminen niin lapseen, perheen ulkopuolisiin ihmisiin kuin diagnostiseen tietoonkin.

5.4 Tarina epäonnistumisesta vanhempana

1 *Nii ja semmonen esimerkiks epäonnistuminen et tunne niinku vanhempana et mä en*
 2 *vaan saa tätä hallintaan enkä oo kyenny sitä mitä näitten muitten kans että niinku aika*
 3 *hyvin et. Ja sit toisaalta niinku se ettei oo saanu semmosta niin kun kontaktia lapseen.*
 4 *Mä muistan me oltiin tuolla hän oli joku viis kuus vuotias tää Touhis semmonen jump-*
 5 *pa lapsille. Ja tota mä muistan siellä jääny niinku eläväst mieleen ku oli välil semmosii*
 6 *että oli vanhemmat mukana siinä. Ja muut lapset niinku teki yhdessä liikkeitä ni Toivo*
 7 *juoksi pitkin sitä hommaa ja mä juoksin perässä niinku että en mä sanonu mitään. Mä*
 8 *en saanu niinku tiedät sä tekeen sitä yhdessä niinku et.*

9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37

Mä oon huono et mä en niin kun saa et mä en onnistu näitten, että on paljo semmosii kokemuksii niinku että mä en onnistu läksyjen teos hänen kanssaan.

Ja kyl mä sanon et monesti meillä varmaan himassakin minä ja mun mies sorruttiin kans samaan et en mä voi sanoo et se on vaan jonkun koulun vika vaan itelläkin semmonen hirvee väsymys kun sitä tuli niinku tuutin täydeltä joka suunnasta. Oltiin jotenki ihan voimattomia eli se siin vaihees Toivo alko varmaan todella niinku masentua ja ahdistua siin nelosen vitosen ja sitte vitosella se kävi niinku sillä tavalla sietämättömäks et se tosiaan kieltäyty sinne kouluun menemäst kokonaan. Ei siit tullu mitään. Sitte tosiaan se saatto yrittää ja sit itkun kanssa, oli kyllä ihan niinku järkyttävää.

Täytyy sanoo myöhemmin että äitinä toivon että olisin ikäänku aikasemmin sen jo huomannu että eihän siitä niinku mitään voi tolla menetelmällä tulla. Mun mielestä meidän ois oikeesti pitäny nyt vaan pysähtyä katsomaan sitä lasta, että missä se nyt oikeen menee ja mikä sen tilanne on. Koska kyllähän sit jälkeinpäin ku miettii niin se, että se alko oireilemaan et se ei nyt enää voinu kauheen hyvin niin kyllähän se olis ollu näkyoissä. Sit varmaan mä oisin toivonu et siinä ois aikasemmin haettu näit erityisopettajia, joilla on sitte kokemusta ja tietämystä näistä asioist vähän enemmän niinku mukaan siihen.

Et vaikka me tiedettiin et Toivo on semmonen ääripäiden lapsi että ku se on hyvällä tuulella ni se on tosi hyvällä tuulella ja hauska ja ihana ja vallottava lapsi. Ja sit ku se on huonol tuulel niin sen kaa on niinkun todellaki helisemässä. Mut sitte vast jälkeinpäin tajuttiin tietysti tääki nii ne hyväntuuliset hetket, niitä alko olla tosiaan niinku aika vähä. Et se oli oli pahal tuulella ja todella niinku ärtysä ja haluton ja silleenhän se siin kotona sitte tietysti näky. Ja sitten mua itketti ihan hirveesti kun minua häoetti kun en ollut ymmärtänyt aikasemmin, et sillä on myös tarkkaavaisuushäiriö.

Epäonnistumisen tyyppitarinassa vanhempi kertoo paljon syyllisyyden ja katumisen tunteistaan, jotka johtuvat kokemuksesta epäonnistumisesta vanhempana. Ensimmäinen epäonnistumisen kokemus liitetään lapsen kasvatukseen.

Vanhempi kokee epäonnistumista ADHD-diagnoosin saaneen lapsen kasvatuksessa, koska ei ole onnistunut siinä samalla tavalla kuin perheen muiden lasten kasvatuksessa: *mä en vaan saa tätä hallintaan enkä oo kyennyt sitä mitä näitten muiden kans* (rivit 1-2). Vanhempi kertoo, *ettei oo saanu semmosta niin kun kontaktia lapseen* (rivi 3) eikä pysty toimimaan lapsen kanssa samalla tavalla kuin muut vanhemmat (*mä en saanu niinku tiedät sä tekeen sitä yhdessä*, rivi 8 ja *en onnistu läksyjen teos hänen kanssaan*, rivi 11). Suhde lapseen ei vastaa vanhemman omia odotuksia vanhempi-lapsi -suhteesta verrattuna perheen muihin lapsiin tai muiden perheiden vanhempi-lapsi -suhteisiin.

Toinen epäonnistumisen kokemus vanhempana liitetään omien ihanteiden vastaiseen toimintaan ja reagointiin erityisesti silloin, kun vanhempi saa *tuutin täydeltä joka suunnasta* kielteistä palautetta lapsensa käytöksestä (rivi 15). Tämä väsyttää ja turhauttaa vanhempaa. Samalla hän potee huonoa omaatuntoa omasta käytöksestään lasta kohtaan, kun *et monesti meillä varmaan himassakin minä ja mun mies sorruttiin kans samaan* (rivit 13-14).

Kolmannen epäonnistumisen kokemuksen vanhempi liittää lapsen vaikean tilanteen liian myöhäiseen ymmärtämiseen. Vanhempi syyllistää koulua kielteisestä suhtautumisesta lapseen mutta samalla pohtii myös omaa tapaansa suhtautua lapseen. Vanhempi kertoo, miten lapsi oli yrittänyt mennä itkun kanssa kouluun ja toivoo, *että olisin ikäänku aikasemmin sen jo huomannu että eihän siitä niinku mitään voi tolla menetelmällä tulla* (rivit 21-22). Vanhempi kokee, ettei ole huomannut lapsen haasteita eikä muutosta lapsen käyttäytymisessä ajoissa, mikä aiheuttaa vanhemmalle syyllisyyttä: *meiän ois oikeesti pitäny nyt vaan pysähtyä katsomaan sitä lasta* (rivi 23). Lisäksi vanhempi toivoo, *et siinä ois aikasemmin haettu näit erityisopettajia* mukaan auttamaan ja tukemaan lapsen koulunkäyntiä (rivit 26-27). Vanhempi tiedostaa oman tapansa toimia vanhempana ja sen merkityksen lapselle ja kokee siitä syyllisyyttä ja katumusta. Samalla hän pohtii, *olisivatko asiat edenneet toisella tavalla, jos hän olisi ymmärtäny aikaisemmin, et sillä on myös tarkkaavaisuushäiriö* (rivi 36).

Epäonnistumisen tarinassa vanhempi kokee siis epäonnistuneensa ADHD-diagnoosin saaneen lapsensa kasvatuksessa, jota hän vertaa perheen

muiden lasten kasvatukseen. Vanhempi kokee toimineensa omien kasvatushahanteidensa vastaisesti ja katuu käytöstään. Toisin kuin epäoikeudenmukaisen kohtelun tarinatyypissä tässä ympäristö ei ole niinkään syytösten kohteena, vaan vanhempi itse. Tieto ADHD-diagnoosista saa tässä pelastavan ja lapsen ymmärtämistä edistävän merkityksen. Sen sijaan vanhempi asemoi itsensä epäonnistujaksi ja lapsensa eräänlaiseksi vanhempien ymmärtämättömän toiminnan uhriksi.

5.5 Tarina vanhemmuuden rajaamisesta

1 Siin tuli vähä semmost syyttämist kun me ollaan tehty niin paljon töitä Laurin kanssa.
 2 Et hän ei ois saanu ihan niitä nelosii vitosii. Nii tota sit tuli heti semmonen palaute, et
 3 no eihän teil oo mikään hätä siel ku et hän niin kun pärjää. Mä en tiedä sit ollaanko me
 4 tehty kans liian paljon niin kun töitä hänen kanssaan, et tavallas sit kun hän niin ku
 5 meidän tuella pärjää. Et sen takiaki varmaa herätti, et ei me voida niin ku hänen puolest
 6 tätä kouluu käydä.

7
 8 Ehkä mun pitäis koko ajan vähän vähentää sitä huolehtimista ja tällästä näin mutta tota
 9 et kyl me ollaan tosi paljon Laurin tukena. Mä varmistelen et hänellä on kaikki kirjat ja
 10 aamulla et muistaa sit ottaa ja ihan tämmöstä lähinnä.

11
 12 Sit me on yritetty vastuuttaa sitä siitä et se ehtis sinne kouluun ajoissa et me niinku he-
 13 rätetään se, pannaan aamiainen ja muistutetaan kerran.

14
 15 Että mä luulen et se ois niinku tärkeet meille vanhempina et itseäni ajatellen, että mä
 16 haluun vähä enemmän kasvattaa sitä etäisyyttä. Että Laurille on tyypillistä, et hän vaa-
 17 tii mua juttuihin mihin musta hänen pitäisi niin kun ite ruveta.

18
 19 Tässä se näkyy, et hän on niinku riippuvainen siitä aikuisesta. Tai me ollaan niinku ha-
 20 vahduttu, et hän tarvi meitä niin kun paljon enemmän kun isovelji joka tos iässä sit hoi-
 21 ti niinku kaikki asiat itsenäisesti. Lauri ei kykene siihen vielä.

22
23
24
25
26
27

Et ehkä niinku vanhempana luottaa siihen että hän pärjää, niitä uhkakuvia on mut et on hirveen paljo kuitenkin sitä missä hänessä on niinku voimaa ja muuta. Mä luulen et se on niinku tärkeätä ois vahvoistaa itsessään sitä. Mut et meiän täytyy sitä kohti mennä, et vanhempana on helpompi tehdä puolesta.

Vanhemmuuden rajaamisen tyyppitarinassa vanhempi pohtii omaa rooliaan lapsesta huolehtimisessa ja lapsen koulunkäynnin tukemisessa. Kerronta on luonteeltaan reflektovaa-, vanhemman kertoessa kokevansa ristiriitaa lapsesta huolehtimisen ja lapsen oman vastuuttamisen välillä. Yhtäältä vanhempi kuvaa, miten hän huolehtii, että lapsi ehtii kouluun ajoissa: *herätetään se, pannaan aamiainen ja muistutetaan kerran* (rivit 12-13). Toisaalta vanhempi pohtii, että *ehkä mun pitäis koko ajan vähän vähentää sitä huolehtimista* (rivi 8) ja toteaa samalla, *et kyl me ollaan tosi paljon Laurin tukena* (rivi 9). Vanhempi vertaa ADHD-diagnoosin saaneen lapsen tilannetta perheen muiden lasten tilanteeseen kertoen, että *hän tarvii meitä niin kun paljon enemmän kun isovelji* (rivi 20). Vanhempi siis tiedostaa ADHD-diagnoosin saaneen lapsen tilanteen ja joutuu miettimään vanhemmuuttaan suhteessa perheen muihin lapsiin ja omiin arvoihinsa.

Huomioitavaa on, että vanhemmuuden rajaamisen pohdinta ei lähde tarinassa kuitenkaan liikkeelle ainoastaan vanhemman omista ristiriitaisista tunteista, vaan ympäristöltä saadusta kielteisestä palautteesta. Vanhempi kertoo auttaneensa lasta selviytymään koulutehtävissä ja saaneensa auttamisestaan kielteistä palautetta koulusta: *siin tuli vähä semmost syyttämist kun me ollaan tehty niin paljon töitä Laurin kanssa* (rivi 1). Palautteen seurauksena vanhempi on epä tietoinen ja pohtii, auttaako lasta liikaa *kun hän niin ku meidän tuella pärjää* (rivit 4-5). Vanhempi haluaa auttaa lasta selviytymään koulun käynnistä ja samalla kokee koulun asettavan tästä paineita vanhemmalle. Vanhempi on epävarma vanhemmuudessaan ja pohtii, *et ei me voida niin ku hänen puolest tätä kouluu käydä* (rivit 5- 6).

Lopuksi vanhempi on huolissaan lapsensa tulevaisuudesta ja näkee siinä *uhkakuvia* (rivi 23). Vanhempi pohtii, miten hänen oma suhtautumisensa lap-

seen vaikuttaa lapsen selviytymiseen tulevaisuudessa. Hän haluaa *kasvattaa sitä etäisyyttä* (rivi 16) lapseen ja *niinku vanhempänä luottaa siihen että hän pärjää* (rivi 23). Vanhempi kertoo lapsensa vahvuuksista (*on hirveen paljo kuitenkin sitä missä hänessä on niinku voimaa ja muuta* rivit 23-24) ja siitä, miten *tärkeitä ois vahvistaa itsessään sitä* (rivi 25).

Vanhemmuuden rajaamisen tarinassa vanhempi kokee siis epävarmuutta lapsensa hyvinvoinnista huolehtimisesta. Vanhempi pohtii, kuinka paljon on oikein auttaa ja huolehtia lapsesta ilman, että estäisi lasta itseään oppimasta asioita. Tällä tavoin vanhempi asemoi itsensä tiedostavaksi kasvattajaksi ja lapsensa aikuisesta riippuvaiseksi kasvatuksen kohteeksi. Vanhempi arvioi omien tekemistensä seurauksia lapsen kasvulle ja on huolissaan, kuinka lapsi pärjää tulevaisuudessa. Vanhempi tiedostaa ADHD-diagnoosin saaneen lapsen tarpeet, mutta suhtautuu ristiriitaisesti omaan rooliinsa lapsensa tukemisessa.

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaisia merkityksiä ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhemmat antoivat vanhemmuudelleen, millaisista haasteista he kertoivat vanhemmuudessaan ja miten he liittivät lapsensa ADHD-diagnoosin osaksi vanhemmuuden polkuaan. Seuraavaksi tarkastelen tutkimuksessa löytyneiden tarinoiden kautta vanhempien tapoja rakentaa vanhemmuuttaan. Lopuksi pohdin tutkimuksen merkitystä sekä esittelen jatko-tutkimusaiheita.

6.1 Tulosten tarkastelu

Tämän tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että vanhemmat rakensivat ADHD-diagnoosin saaneen lapsen vanhemmuudesta hyvin moninaista kuvaa. Vanhempien haastatteluista löytyi viisi erilaista tarinatyyppeä kuvaamaan vanhempien tapaa rakentaa vanhemmuuttaan: vaativan vanhemmuuden tarina, epäonnistumisen tarina, epäoikeudenmukaisen kohtelun tarina, selviytymisen tarina ja vanhemmuuden rajaamisen tarina.

Arjen haastavuus nousi vahvasti esiin vaativan vanhemmuuden tarinassa, jossa vanhempi koki ADHD-diagnoosin saaneen lapsen haastavan käytöksen tuoneen merkittäviä vaikeuksia koko perheelle. Vanhempi kertoi kokevansa voimattomuutta, eikä hän jaksanut parhaalla mahdollisella tavalla vanhemmuudessaan. Vaativan vanhemmuuden tarinassa vanhemmuus rakentui siis pitkälti arjessa selviytymisen kautta, jolloin vanhempi asemoi itsensä äärimmäisen väsyneeksi ja selviytymisen äärirajoilla olevaksi. Vanhempi haki apua haastavaan tilanteeseen ympäristöltä, mutta ympäristön kielteinen suhtautuminen lisäsi vanhemman väsymisen tunnetta. Samanlaisia ihmissuhdeongelmia ja perheenjäsenten välisiä jännitteitä on havaittu myös aikaisemmissa vanhemmuustutkimuksissa (ks. Conlon ym. 2008; Murphy & Barkley 1996; Taylor ym.

1991) ja ADHD-diagnoosin saaneen lapsen huolehtimisvastuun on kuvattu muertavan vanhemmat (ks. Jackson & Peters 2008; McIntry & Hennesy 2012). Arjen haasteellisuus nousi esiin myös muissa tarinatyyeiss, mutta ei yhtä vahvana ja tunnepitoisena kuin vaativan vanhemmuuden tarinassa. Vaativan vanhemmuuden tarinassa lapsi asemoitui haastavan käytöksensä vuoksi vanhemmilleen taakaksi.

Epäonnistumisen tarinassa vanhempi kertoi syyllisyyden ja katumisen tunteistaan, jotka johtuivat epäonnistumisesta ADHD-diagnoosin saaneen lapsen kasvatuksessa. Conlonin ja kumppaneiden (2008) tutkimustulosten tavoin vanhempi tarkasteli omaa vanhemmuuttaan suhteessa siihen, miten pystyi hallitsemaan lapsensa käyttäytymisen haasteita ja koki epävarmuutta vanhemmuudessaan (ks. Conlon ym. 2008). Vanhempi tiedosti oman tapansa toimia ja tarkasteli vanhemmuuttaan aikaisempien kokemustensa perusteella. Hän koki epäonnistuvansa vanhempana ja vanhemmuus rakentui näiden epäonnistumisen kokemusten ja niistä seuraavien syyllisyyden tunteiden kautta. Tieto ADHD-diagnoosista sai vanhemman tarinassa pelastavan ja lapsen ymmärtämistä edistävän merkityksen, joka jollain tavoin helpotti vanhemman syyllisyyttä. Vanhempi jäi kuitenkin epätietoisena pohtimaan, olisiko lapsen tilanne erilainen, jos lapsi olisi saanut diagnoosin aikaisemmin. Vanhemman epäonnistuneen kasvatuksen kautta lapsi asemoitui tässä tarinassa eräänlaiseksi uhriksi.

Epäoikeudenmukaisen kohtelun tarinassa vanhempaa syyllistettiin ja kohdeltiin kaltoin ympäristön taholta, toisin kuin epäonnistumisen tarinatyyeissä, jossa vanhempi syyllisti itse itseään perheen tilanteesta. Tässä tarinassa ympäristöllä koettiin olevan merkittävä vaikutus vanhemmuuteen leimaamalla ADHD-diagnoosin saaneen lapsen ja tämän perheen. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa ympäristön on havaittu syyllistävän ja leimaavan ADHD-diagnoosin saanutta lasta ja hänen perhettään (ks. Mueller ym. 2012; Travell & Visser 2006; McIntry & Hennesy 2012). Vanhempi koki epäluottamusta ADHD-diagnoosin saaneen lapsen koulua kohtaan, koska siellä ei arvostettu lasta, eikä lapsi saanut tarvitsemaansa tukea (ks. Harbornen ym. 2004; Travell & Visser 2006). Myös aikaisempien tutkimusten mukaan vanhempien käsitykset

ammattilaisten kanssa tehtävästä yhteistyöstä ovat olleet pääosin negatiivisia. Vanhemmat ovat joutuneet pettymään yhteistyöhön ja kokeneet tullessa huonosti ymmärretyksi. (ks. Harborne ym. 2004; Jackson & Peters 2008; Miron, 2012; Travell & Visser 2006.) ADHD-diagnoosin kielteinen merkitys vaikutti myös siihen, ettei vanhempi halunnut kertoa lapsensa diagnoosista muulle ympäristölle. Vanhempi asemoi itsensä tässä tarinassa kahdella eri tavalla. Lapsen epäoikeudenmukainen kohtelu koulun taholta sai vanhemman asemoimaan itsensä lapsensa puolustajaksi, joka haki oikeutta selvittämällä lapsen asioita koulussa. Toiseksi vanhempi asemoi itsensä ympäristön taholta sorretuksi, joka oli selvästi vanhemman vahvempi kokemus tässä tarinassa. Lapsi asemoitui tässä tarinassa ADHD-diagnoosinsa takia leimatuksi, riippumatta siitä, miten vanhempi asemoi itsensä.

Vanhemmuuden rajaamisen tarina sisälsi vanhemman ristiriitaisia kokemuksia vanhemmuudesta ja lapsensa ADHD-diagnoosista. Vanhemman ristiriitaiset tunteet aiheutuivat ympäristön ja vanhemman erilaisista näkemyksistä lapsen kasvatuksessa. Aikaisempien tutkimusten mukaan vanhemmuus rakentuu osin yhteiskunnan instituutioiden, lähiyhteisön sekä sukulaisten kautta. Vanhemman ja lähiympäristön käsitykset lapsen kasvatuksesta voivat poiketa toisistaan, jolloin vanhemmuuden merkitys voi muuttua vanhemman verrattessa omia kasvatusarvojaan kulttuurisesti jaettuihin vanhemmuudelle annettuihin merkityksiin. (ks. Böök 2001; Perälä-Littunen 2004, 18-22.) Myös Kurz (2006) on omassa tutkimuksessaan todennut, että perheiden tilanteeseen vaikuttavat perheiden sisäisten suhteiden lisäksi ne kulttuuriset ja sosiaaliset olosuhteet ja ympäristöt, joissa vanhemmat lapsiaan kasvattavat. Nämä olosuhteet ja ympäristöt voivat vaikuttaa perheisiin joko tarjoamalla tukea ja mahdollisuuksia tai aiheuttamalla riskejä lapsen kehitykselle. (ks. Kurz, 2006). Vanhemmuus rakentui tässä tarinassa vahvasti niin lapsen ADHD-diagnoosin kuin ympäristön odotusten kautta. Vanhempi asemoi itsensä tiedostavaksi kasvattajaksi, joka reflektoi oman toimintansa vaikutuksia lapseen ja joka koki lapsen tarvitsevan huolenpitoa, vaikka ympäristön mielipide oli toisenlainen. Lapsi asemoitui täs-

sä tarinassa aikuisesta riippuvaiseksi ja vanhemman ristiriitaisen kasvatuksen kohteeksi.

Vanhempana selviytymisen tarina oli myönteisin tarina vanhemmuudesta. Tässä tarinatyypissä myös lapsen ADHD-diagnoosi sai myönteisen merkityksen. Vanhempi koki selviytyneensä vanhemmuudesta, koska oli saanut tietoa ADHD:stä ja hyväksynyt lapsensa diagnoosin. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että osa vanhemmista kokee lapsensa ADHD-diagnoosin myönteisenä asiana, minkä myötä vanhempien syyllisyys ja vastuu lapsen poikkeavasta käytöksestä lieventyvät (ks. Harborne ym. 2004; Pajo & Cohen 2013). McIntry ja Hennesy (2012) havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että lapsen ADHD-diagnoosin hyväksyminen auttaa vanhempia näkemään lapsen myönteisemmin ja uskomaan, että lapsi selviytyy tulevaisuudessa (ks. McIntry & Hennesy 2012). Vanhempana selviytymisen tarina on myös vanhemman kasvun tarina, jossa vanhemmuus rakentui myönteisenä suhtautumisena niin lapseen, perheen ulkopuolisiin ihmisiin kuin diagnostiseen tietoonkin. Lapsi asemoitiin tässä tarinassa tukea tarvitsevaksi, jonka kasvua ja kehitystä vanhempi osasi tukea lapsen vahvuudet huomioiden. Selviytymisen tarinassa vanhempi haki aktiivisesti tukea vanhemmuuteensa ja koki tuen tärkeänä ja merkityksellisenä selviytymisensä kannalta. Myös aikaisempien tutkimusten mukaan vanhemmat haluavat tehdä yhteistyötä ammattilaisten kanssa (ks. Graungaard & Skov 2006) ja vanhempien myönteiset kohtaamiset ammattilaisten kanssa kannattelevat vanhemmuutta (ks. Miron, 2012).

6.2 Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimusaiheet

ADHD on yksi tutkituimmista neurobiologisista häiriöistä, mutta vanhempien ADHD-diagnoosille antamia merkityksiä ja kokemuksia on tutkittu niukasti. ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempien kokemusten tutkiminen on tärkeää, jotta voimme kehittää perhelähtöisiä ammattikäytäntöjä ja yhteistyötä perheiden kanssa. Vanhempien kokemuksia tutkimalla voimme tunnistaa niitä tekijöitä, jotka tukevat ja helpottavat perheitä sopeutumisessa ja auttavat heitä

selviytymään tulevaisuudessa. Ammattilaisten tietoisuus perheen tilanteesta ja oikeanlaisen tuen tarjoaminen ovat merkityksellisiä asioita perheelle, läheisille ja koko yhteiskunnalle.

Tämän tutkimuksen mukaan vanhempien selviytymistä vanhemmuudessa auttoi lapsen ADHD-diagnoosin hyväksyminen ja myönteinen suhtautuminen lapseen. Tarvitsemme perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhän ammattikäytäntöjä, jotka edellyttävät ammattilaisten omien ennakkokäsitysten poistamista ja perheiden yksilöllisten tuen tarpeiden ymmärtämistä. Ammattilaisten on kohdattava perheet tasavertaisesti ja kuunneltava aidosti vanhempia. Vanhemmat tarvitsevat ammattilaisten tukea myös diagnostisissa prosesseissa, jotta perheet voivat sopeutua ja selvitä tulevaisuudessa. Erilaisuuden hyväksymistä tarvitaan myös yhteiskunnan ja muiden toimijoiden taholta, jotta voimme tehdä rakentavaa yhteistyötä ADHD-diagnoosin saaneiden lasten perheiden kanssa.

Jatkossa olisi hyvä tutkia vanhempien kokemuksia siitä, miten heidän mielestään ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempia pitäisi tukea. Kiinnostavaa olisi selvittää, minkälaisia kokemuksia vanhemmilla on onnistuneista tutkimuodoista ja miten ne ovat perheitä auttaneet ja tukeneet. Myös ammattilaisten kokemuksia yhteistyöstä ADHD-diagnoosin saaneiden lasten vanhempien kanssa olisi hyvä tutkia. Molempien osapuolien esiin tulevien kokemusten pohjalta voimme arvioida ja kehittää toimivia perhelähtöisiä ammattikäytäntöjä.

LÄHTEET

- Berg, K. 2008. Äitiys kulttuurisina odotuksina. Helsinki. Vammalan Kirjapaino oy, 20-23.
- Bruchmüller, K., Margraf, J., & Schneider, S. 2012. Is ADHD diagnosed in accord with diagnostic criteria? Overdiagnosis and influence of client gender on diagnosis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 80 (1), 128–138.
- Böök, M-L. 2001. Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä. 13-18.
- Clandinin, D. J., Pushor, D. & Murray Orr, A. 2007. Navigating sites for narrative inquiry. *Journal of Teacher Education* 58 (1), 21-35.
- Concannon, PE. & Tang, YP. 2005. Experiences and challenges of parents who have children diagnosed with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder.
- Conlon, K. E., Strassle, C. G., Vinh, D. & Trout, G. 2008. Family management styles and ADHD. Utility and treatment implications. *Journal of Family Nursing*, 14,181-200.
- dosReis, S., Barksdale, S., Sherman A., Maloney, K. & Charach, A. 2010. Stigmatizing experiences of parents of children with a new diagnosis of ADHD. *Psychiatric Services*, 61 (8), 811-816.
- Ferguson, P.M. & Ferguson D.L. 1987. Parents and professionals. Teoksessa: Knoblock, P. (toim) *Understanding exceptional children and youth*. Boston: Little Brown, 362-366.
- Firth, I. & Dryer, R. The predictors of distress in parents of children with autism spectrum disorder. 2013. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*. 38 (2), 163-171.
- Froehlich, T. E., Anixt, J. S., Loe, I. M., Chirdkiatgumchai, V., Kuan, L. & Gilman, R. C. 2011. Update on environmental risk factors for attentiondeficit/hyperactivity disorder. *Current Psychiatry Reports* 13(5), 333-344.
- Gerris, J. 1994. Perhearvot vanhempien silmin: perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa J. Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Juva: WSOY, 144-162.
- Greef, A. P., Vansteenwegen, A. & Gillard, J. 2012. Resilience in families living with a child with a physical disability. *Rehabilitation Nursing* 37 (3), 97-104.

- Graungaard, A. H. & Skov, L. 2006. Why do we need a diagnosis? A qualitative study of parents' experiences, coping and needs, when the newborn child is severely disabled. *Child: care, health and development* 33 (3), 296-307.
- Harborne, A., Wolpert, M. & Clare, L. 2004. Making sense of ADHD: A battle for understanding? Parents' views of their children being diagnosed with ADHD. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 3, 327-339.
- Hayes, S. A. & Watson, S. L. 2013. The Impact of Parenting Stress: A Meta-analysis of Studies Comparing the Experience of Parenting Stress in Parents of Children With and Without Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43 (3), 629-642.
- Heikkinen, H. L. T. 2015. Kerronallinen tutkimus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus. 149-167.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 14-49.
- Hoza, B., Murg, S., Gerdes, A. C., Hinshaw, S. P., Bukowski, W. M. & Gold, J. A. 2005. What aspects of peer relationships are impaired in children with attention deficit/hyperactivity disorder? *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 73, 411-423.
- Huttunen, J. 2001. *Isänä olemisen uudet suunnat*. Juva: PS-kustannus. 57-176.
- Hänninen, V. 2000. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto Oy Juvenes Print. 34-52.
- Hänninen, V. 2015. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus. 168-180.
- Jackson, D & Peters, K. 2008. Mothers' experiences of parenting a child with attention deficit hyperactive disorder. *Journal of advanced Nursing*. 65(1), 62-71.
- Jokinen, E. 1996. *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Tampere: Tammer-Paino. 13-190.
- Kekäle, J. & Eerola, P. 2014. *Isyyden tarinamarkkinoilla*. Teoksessa Petteri Eerola & Johanna Mykkänen (toim.) *Isän kokemus*. Tampere. Gaudeamus Oy. 19-22.
- Kohonen, E. 2011. Narratiivisuus - vähän hyödynnetty lähestymistapa kauppatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen lähestymistavan valintaan*. Helsinki: JTO. 196-197.

- Kurz, D. 2006. Keeping tabs on teenagers. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (toim) *Couples, kids, and family life*. New York: Oxford University Press. 84–86.
- Margolin, G., Gordis, E. B., & John, R. S. 2001. Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two-parent families. *Journal of Family Psychology* 15 (1),3-4.
- Malacrida, C. 2009. Performing motherhood in a disabilist world: dilemmas of motherhood, feminity and disability. *International Journal of Qualitative Studies in Education*. 22 (1), 99-100.
- McIntry, R. & Hennessy, E. 2012. ‘He’s just enthusiastic. Is that such a bad thing?’ Experiences of parents of children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Emotional and Behavioral Difficulties*.17 (1), 65-82.
- Miron, C. 2012. The parent experience: when a child is diagnosed with childhood apraxia of speech. *Communication Disorders Quarterly* 33 (2), 96–110.
- Moldavsky, M. & Sayal, K. 2013. Knowledge and attitudes about attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) and its treatment: The views of children, adolescents, parents, teachers and healthcare professionals. *Current Psychiatry Reports* 15, 377-384.
- Mueller, A.K., Fuermaier, A.B.M., Koerts, J. & Tucha, L. 2012. Stigma in attention deficit hyperactivity disorder. *Attention Deficit hyperactivity Disorder* 4 (3), 101-114.
- Murphy, K. & Barkley, R.A. 1996. Attention deficit hyperactivity disorder in adults: Comorbidities and adaptive impairments. *Comprehensive Psychiatry*, 37, 393-401.
- Mykkänen, J. 2010. Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 382. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 123-124.
- Norlin, D. & Broberg, M. 2013. Parents of children with and without intellectual disability: couple relationship and individual well-being. *Journal of Intellectual Disability Research* 57 (6), 552-566.
- Ohan, J. L., Visser, T. A. W., Strain, M. C. & Allen, L. 2011. Teachers’ and education students’ perceptions of and reactions to children with and without the diagnostic label “ADHD”. *Journal of Scholl Psychology* 49, 81-105.
- Pajo, B. & Cohen, D. 2013. The problem with ADHD: Researchers’ constructions and parents’ accounts. *International Journal of Early Childhood*, 45 (1), 11– 33.

- Patton, M. Q. 2002. *Qualitative Research & Evaluation Methods*. CA: Sage, Thousand Oaks. 115.
- Perälä-Littunen, S. 2004. Cultural images of a good mother and a good father in three generations. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 239. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 13-35.
- Peters, K. & Jackson, D. 2008. Mothers' experiences of parenting a child with attention deficit hyperactive disorder. *Journal of advanced Nursing*. 65(1), 62-71.
- Poehlmann, J., Clements, M., Abbeduto, L. & Farsad, V. 2005. Family experiences associated with a child's diagnosis of fragile X or Down syndrome: evidence for disruption and resilience. *Mental Retardation* 43 (4), 255-267.
- Polanczyk, G., de Lima, M., Horta, B., Biederman, J. & Rohde, L. 2007. The worldwide prevalence of ADHD: A systematic review and metaregression analysis. *The American Journal of Psychiatry* 164(6), 942-948.
- Porter, J., Georgeson, J., Daniels, H., Martin, S. & Feiler, A. 2013. Reasonable adjustments for disabled pupils: What support "do" parents want for their child? *European Journal of Special Needs Education* 28(1), 1-18.
- Sciutto, M. J. & Eisenberg, M. 2007. Evaluating the evidence for and against the overdiagnosis of ADHD. *Journal of Attention Disorders*, 11 (2), 106-113.
- Sévon, E. & Huttunen, J. 2004. Isäksi naisten kertomuksissa ja vähän miestenkin. Teoksessa Aalto, I. & Kolehmainen J. (toim.) *Isä kirja*. Tampere: Otavan kirjapaino. 164-165.
- Spencer, T. J., Biederman, J. & Mick, E. 2007. Attention-deficit/hyperactivity disorder: diagnosis, lifespan, comorbidities, and neurobiology. *Ambulatory Pediatrics* 7(1), 73-81
- Syrjälä, L. 2015. Elämänkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus. 258-267.
- Theule, J., Wiener, J., Jenkins, J., & Tannock, R. 2013. Parenting stress in families of children with ADHD: A meta-analysis. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 21, 3-17
- Thwala, S. K., Ntinda, K., & Hlanze, B. 2015. Lived experiences of parents of children with disabilities in Swaziland. *Journal of Education and Training Studies* 3(4), 206-215.
- Travell, C. & Visser, J. 2006. "ADHD does bad stuff to you": young people's and parent's experience and perceptions of Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). *Emotional and Behavioral Difficulties* 11(3), 205-216.

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. 129-141.
- Vuori, J. 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampereen yliopisto. 126-361.
- Värri, V-M. 2004. Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press. 108.
- Woollett, A. & Phoenix, A. 1991. Psychological views of mothering. Teoksessa A. Phoenix, A. Woollett & Lloyd (toim.) Motherhood. Meanings, practices and ideologies. Sage: London, 28-46.